

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**НА ТЕМУ: «УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ
КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ДЕРЖАВНОГО БАНКУ»**

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0722-удмф
072 Фінанси, банківська справа,
спеціальності страхування та фондовий ринок
(шифр і назва спеціальності)
освітньої програми Управління державними та
місцевими фінансами
Є.О. Мозуленко
(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, доцент,
канд. екон. наук Ткаченко Є.Ю.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ ім. Ю.М. ПОТЕБНІ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
(код та назва)
Освітня програма Управління державними та місцевими фінансами
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, д-р екон. наук, проф.

_____
(підпис) Шапуров О.О..
“ ____ ” _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Мозуленко Євгену Олександровичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Удосконалення управління ризиками кредитних операцій державного банку

керівник роботи Ткаченко Єлизавета Юріївна, канд. екон. наук, доцент
(прізвище, ім'я та по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом ЗНУ від « 09 » жовтня 2023 р. № 1579-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи 1. Постановка задачі.
2. Перелік літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
1. Теоретична частина
2. Аналітична частина
3. Рекомендації

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____
презентація

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Ткаченко Є.Ю., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів		
2	Ткаченко Є.Ю., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів		
3	Ткаченко Є.Ю., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Розробка плану роботи.		
2.	Збір вихідних даних.		
3.	Обробка теоретичних джерел.		
4.	Розробка першого і другого розділу.		
5.	Розробка третього розділу.		
6.	Оформлення і нормоконтроль кваліфікаційної роботи.		
7.	Захист кваліфікаційної роботи.		

Студент _____
(підпис)

Є.О. Мозуленко _____
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

Є.Ю. Ткаченко _____
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис)

О.О. Шапуров _____
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра «Удосконалення управління ризиками кредитних операцій державного банку»: 97 с., 5 рис., 11 табл., 50 джерел, 5 додатків.

Ключові слова: ДЕРЖАВНА БАНКІВСЬКА УСТАНОВА, КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ, КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ, УПРАВЛІННЯ, РИЗИК, МІНІМІЗАЦІЯ, МЕТОДИ.

У кваліфікаційній роботі визначено економічну сутність поняття «кредитний ризик»; охарактеризовано етапи та принципи управління банківським кредитним ризиком; проаналізовано основні методи мінімізації кредитного ризику державного банку; встановлено специфіку управління ризиком кредитного портфеля банківської установи; на основі аналізу тенденцій розвитку кредитного ринку України, досліджено чинники, що спричиняють виникнення проблемних банківських кредитів; узагальнено зарубіжний досвід способів мінімізації кредитного ризику банківських установ; надано рекомендації щодо вдосконалення методів мінімізації кредитного ризику в державній банківській установі на основі зарубіжного досвіду.

Основні теоретичні та методологічні положення, викладені в кваліфікаційній роботі, доведено до рівня методичних підходів і практичних рекомендацій, які можуть бути використані в банківському секторі для мінімізації ризику кредитних операцій та формування ефективного кредитного портфелю.

Значимість наукового результату полягає в удосконаленні управління кредитним ризиком в державній банківській установі на засадах використання методів їх мінімізації з врахуванням досвіду зарубіжних країн.

Подальші дослідження можуть бути направлені на розроблення програмного забезпечення щодо мінімізації кредитних ризиків для використання в банківському секторі.

ABSTRACT

Master's qualifying paper «Improvement of credit operations risk management of the state bank»: 97 pages, 5 figures, 11 tables, 50 references, 5 applications.

Keywords: STATE BANKING INSTITUTION, CREDIT PORTFOLIO, CREDIT OPERATIONS, MANAGEMENT, RISK, MINIMIZATION, METHODS.

The economic essence of the «credit risk» concept has been determined; the stages and principles of bank credit risk management have been characterized; the main methods of minimizing the credit risk of the state bank have been analyzed; the specifics of the credit portfolio risk management of a banking institution have been established; on the basis of the trends analysis in the development of Ukraine's credit market, the factors causing the emergence of problematic bank loans have been investigated; the foreign experience of minimizing methods the credit risk of banking institutions has been summarized; recommendations on improving credit risk minimization methods in a state banking institution based on foreign experience have been provided in the qualification work.

The main theoretical and methodological provisions outlined in the qualification work have been brought to the level of methodical approaches and practical recommendations that can be used in the banking sector to minimize the risk of credit transactions and form an effective credit portfolio.

The significance of the scientific result lies in the improvement of credit risk management in the state banking institution based on the use of methods of their minimization, taking into account the experience of foreign countries.

Further research could be directed towards the development of credit risk mitigation software for use in the banking sector.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ	2
РЕФЕРАТ.....	4
ABSTRACT.....	5
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ.....	10
1.1 Економічна сутність кредитного ризику.....	10
1.2 Теоретичні основи управління кредитним ризиком банком	18
1.3 Основні методи мінімізація кредитного ризику комерційними банками.....	26
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ДЕРЖАВНОЇ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ.....	38
2.1 Оцінка кредитного ризику та методи мінімізації	38
2.2 Особливості управління ризиком кредитного портфеля банку	49
2.3 Регулятивні заходи НБУ щодо оптимізації рівня кредитного ризику банківської установи.....	59
Висновки до розділу 2.....	67
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ	69
3.1 Зарубіжний досвід способів мінімізації кредитного ризику банківських установ.....	69
3.2 Рекомендації щодо вдосконалення методів управління кредитним ризиком державного банку на основі зарубіжного досвіду	80
Висновки до розділу 3.....	87
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Актуальність теми. Банківські установи є важливою ланкою фінансової системи України, від їх ефективного функціонування залежить загальний розвиток економіки країни та добробут населення. В той же час банки, як й інші суб'єкти господарювання, у процесі своєї діяльності стикаються з різними фінансовими ризиками. Посилення процесів глобалізації, перебої з ліквідністю, фактори політичної нестабільності здійснюють негативний вплив на вітчизняний банківський ринок. Більшість ризиків, які були актуальними для банків і раніше, загострилися й стали просто критичними. Проте, найскладнішим і найбільш непрогнозованим в умовах фінансової кризи є кредитний ризик.

Поява кредитного ризику обумовлена специфікою та особливостями ринкового механізму, зокрема свободою дій, що надається кожному суб'єктові господарювання. Кредитні операції дають банкам основну частину доходу. Однак аналіз ситуації, що склалася в банківській сфері за період кризи, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового краху у зв'язку з надзвичайно ризиковою кредитною політикою. Тому актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації ризиків кредитної діяльності банків. Банки повинні управляти власною кредитною діяльністю таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний із механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Як свідчить практика, існує велика кількість методів управління кредитним ризиком. Однак, недостатня обізнаність працівників банку, а також наявність об'єктивних умов використання обмеженої кількості методів у банківській практиці, не дозволяють банку в повному обсязі захистити себе від кредитного ризику.

Таким чином, недостатній рівень розвитку теоретико-методологічних та практичних основ управління кредитним ризиком банку зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи, що свідчить про її актуальність.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження загальних умов та принципів виникнення кредитного ризику, аналіз його теоретичної сутності, а також аналіз способів та розробка практичних рекомендацій щодо ефективного управління його рівнем державним банком.

Для досягнення мети поставлені наступні завдання:

- визначити економічну сутність поняття «кредитний ризик»;
- охарактеризувати етапи та принципи управління банківським кредитним ризиком;
- проаналізувати основні методи мінімізації кредитного ризику державного банку;
- дослідити специфіку управління ризиком кредитного портфеля банківської установи;
- на основі аналізу тенденцій розвитку кредитного ринку України, дослідити чинники, що спричиняють виникнення проблемних банківських кредитів;
- узагальнити зарубіжний досвід способів мінімізації кредитного ризику банківських установ;
- надати рекомендації щодо вдосконалення управління кредитним ризиком з використанням методів його мінімізації в державній банківській установі на основі зарубіжного досвіду.

Об'єктом дослідження є сфера економічних відносин, що виникають між державним банком та позичальниками в процесі кредитування.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, методичні й науково-прикладні положення щодо управління кредитним ризиком в державній банківській установі.

Методи дослідження. Загальнонаукові методи: індукція, дедукція, аналіз, синтез, теоретичне моделювання, абстрагування; спеціальні методи: групування, статистичний, графічний аналіз, діалектичний метод пізнання, методи економічного аналізу.

Теоретичною основою роботи є положення економічної теорії, науковий доробок українських та зарубіжних вчених, праці яких присвячені проблемам ризику кредитних операцій банківських установ, виявленню методів управління та вдосконаленню способів його мінімізації.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі акти, нормативні та інструктивні документи, що регламентують діяльність банківських установ на кредитному ринку, статистична звітність державних банків, довідкові матеріали, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:
удосконалено:

процеси управління кредитним ризиком державної банківської установи на засадах використання методів оптимізації з врахуванням досвіду зарубіжних країн.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні теоретичні та методологічні положення, викладені в кваліфікаційній роботі, доведено до рівня методичних підходів і практичних рекомендацій, які можуть бути використані в банківському секторі для мінімізації ризику кредитних операцій.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були представлені в доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України».

Публікації. Основні положення роботи опубліковано в матеріалах міжнародної науково-практичної конференції.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладений на 97 сторінках. Робота містить 11 таблиць, 5 рисунків та 5 додатків. Список використаних джерел налічує 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

1.1 Економічна сутність кредитного ризику

Кожна банківська установа в процесі своєї діяльності стикається з різноманітними ризиками, що можуть як позитивно так і негативно вплинути на результати її роботи. Більшість науковців розглядають ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію діяльності, що пов'язана з неминучим вибором в умовах невизначеності та конфліктності ситуацій, відображає міру сподіваного результату, та виступає як позитивним так і негативним явищем [46].

У своїх дослідженнях Л.А. Бондаренко використовує шість підходів до визначення поняття «банківський ризик», а саме:

- як ймовірність відхилення від сподіваного результату;
- загроза втрат;
- ймовірність отримання як збитків, так і прибутку;
- невпевненість передбачення результату;
- ситуативна характеристика діяльності банку, що відображає невизначеність її результату;
- діяльність банку, пов'язана з подоланням невизначеності [10].

Найчастіше при розгляді категорії «ризик» застосовуються перші чотири підходи, проте вони поширюються тільки на поняття «банківські ризики». П'ятий підхід визначає ризик як ситуативну характеристику діяльності банку, підкреслюючи специфіку такої діяльності. Тобто даний підхід узгоджується з тим, що ризик виникає лише внаслідок діяльності певного суб'єкта господарювання.

Шостий підхід визначає ризик як дію, проте не просто дію суб'єкта господарювання, а опосередковану дію на суб'єкт господарювання, проявом якої є настання невизначеності.

Ризики, які виникають в процесі банківської діяльності зумовлені об'єктивними, притаманними економічній, зокрема банківській, системі чинниками – невизначеністю, недостатністю необхідного інформаційного забезпечення оцінювання і прийняття банківських рішень, конфліктними ситуаціями [45].

В сучасних умовах банківські установи можуть запропонувати своїм клієнтам різноманітні банківські продукти та послуги, серед яких особливе місце займає кредитування. Оскільки кредитні операції приносять банкам найбільші доходи (2/3 усіх банківських доходів), то від того наскільки правильно будуть обрані методи і дотримані умови кредитування, великою мірою залежить результат кредитної операції [47].

Виконуючи посередницьку функцію між тимчасово вільними коштами та інвестиційними потребами комерційні банки можуть для активізації кредитування діяти за двома напрямками - на ринку цінних паперів та на кредитному ринку, акумулюючи заощадження населення [38].

Банк, як посередник, обтяжений подвійним ризиком, адже акумулюючи чужі кошти, власниками яких залишаються юридичні та фізичні особи, розміщує їх на свій страх і ризик, що в підсумку може призвести до значних втрат через ймовірність їх неповернення позичальником. Таким чином, банк, з одного боку, ризикує разом із клієнтом, який позичив йому свої кошти, та з іншого – як окремий підприємницький суб'єкт, спрямовуючи на правах власності чужі грошові ресурси в тимчасове користування. Відтак, в разі негативних результатів здійснених операцій та неможливості виконати свої зобов'язання перед клієнтами, виникає ймовірність збиткової діяльності всіх учасників грошово-кредитних відносин, що, в підсумку, може спричинити до банкрутства банку, а в силу його особливого статусу в економіці – до цілого ряду банкрутств пов'язаних із ним підприємств, банків та приватних осіб [5].

Кредитна діяльність як економічна категорія являє собою сукупність економічних відносин між кредитором і позичальником з приводу поворотного руху вартості.

В процесі кредитування створюється основна частка чистого прибутку, з якого формуються фонди комерційного банку. Водночас, із структурою і якістю кредитного портфеля пов'язаний основний з ризиків, на який може наражатися банк у процесі операційної діяльності, – кредитний ризик.

Оскільки кредитування є основним джерелом доходів для банку, а від їх неповернення він зазнає збитків, то кредитний ризик має розглядатися як один з основних банківських ризиків. При цьому, в сучасних умовах він стає багатограним та складнішим, що стимулює банківські установи до підвищеної уваги за рівнем та ефективністю систем його мінімізації. Кредитний ризик є пріоритетним та займає особливе місце серед інших банківських ризиків [31].

Кредитний ризик має не тільки негативний вплив на прибутковість та платоспроможність банківської установи, а також спричиняє виникнення інших ризиків, які в майбутньому можуть мати масштабний проїв. Це такі ризики як: ризик ліквідності (замороження коштів у неліквідних активах), ризик втрати репутації (зменшення довіри до банку з боку вкладників та інвесторів в разі великої кількості неповернених кредитів), ризик неефективної діяльності (збільшення адміністративних витрат банківської установи при наявності ризикових кредитів), валютний ризик (виникнення збитків за кредитною операцією внаслідок коливання валютних курсив).

Цей вид ризику виникає кожного разу з моменту, коли банківська установа, а в сучасних умовах й інша кредитна установа (кредитна спілка тощо), надає (позичає) кошти, бере на себе зобов'язання про їх надання, інвестує їх чи іншим чином ризикує ними.

Потрібно також зазначити, що поняття кредитний ризик пов'язаний не тільки з кредитною діяльністю банківської установи, але й стосується й інших операцій, що мають кредитний характер (операції з цінними паперами, гарантійні операції, лізинг, факторинг, форфейтинг [34].

Основними причинами виникнення кредитного ризику в банківській діяльності можуть стати: трансформаційні процеси в економічній системі; невизначеність цілей і критеріїв та необхідність урахування багатоваріантності у

процесах оцінювання, прийняття рішень; недостатність, неповнота, невичерпність інформації, її приховування; неоднозначність оцінок прогнозу розвитку соціально-економічної системи, банківської установи, конкурентного середовища; зміна кон'юнктури ринку, смаків і уподобань споживачів тощо [28].

Об'єктом кредитного ризику є кредитна діяльність банківської установи, точно спрогнозувати результати та умови здійснення якої на перспективу не можливо.

Суб'єктом кредитного ризику виступає конкретна особа чи колектив, що має компетенцію, щодо прийняття управлінських рішень та зацікавлена в результатах управління.

Джерелом виникнення кредитного ризику є чинники, які спричиняють невизначеність під час здійснення кредитних операцій [47]. Класифікацію чинників кредитних ризиків банківських установ наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Класифікація чинників кредитних ризиків [21]

Група чинників	Види чинників
1. Чинники зовнішнього щодо банку та контрагентів середовища:	- законодавчо-регулюючі; - загальноекономічні; - політичні; - форс-мажорні.
2. Внутрішньо банківські чинники кредитних ризиків:	- стратегічні; - організаційні; - управлінські; - інформаційні.
3. Чинники, притаманні діяльності позичальника:	- характеристика позичальника; - характеристика кредитної угоди. - рівень обслуговування кредитного боргу позичальником.

Банківські установи не можуть повністю запобігти негативному впливу чинників ризику, однак мають враховувати їх у своїй діяльності та розробляти відповідні заходи для своєчасної адаптації чи нейтралізації їхньої дії. Комерційні

банки є успішними, коли прийняті ризики контрольовані та знаходяться в межах їхніх фінансових можливостей.

В залежності від дії чинників кредитного ризику банківська установа може як зазнати фінансових втрат так і отримати неочікуваний прибуток. Проте, як показує практика, найчастіше кредитний ризик має негативний характер та призводить до збитків банку, до зниження платоспроможності та втрати репутації серед клієнтів [12].

Розмір фінансових втрат в наслідок неповернення позичальником основного боргу та несплати процентів за ним визначає величину кредитного ризику [34].

Одним із напрямів розробки ефективних управлінських заходів щодо кредитних ризиків є їх класифікація. В науковій літературі існують різноманітні підходи до класифікації кредитних ризиків [13]. Комплексна класифікація їх подана в таблиці 1.2.

Способом зменшення кредитних ризиків є дотримання загальновідомих принципів кредитування, які забезпечують повернення банківської позички. Економічна наука під принципами кредитування розуміє правила поведінки банку і позичальника у процесі проведення кредитних операцій [19].

До основних принципів банківського кредитування відносять: забезпеченості, цільового характеру, платності, строковості, повернення.

Принцип забезпечення кредиту означає наявність у клієнта юридично оформлених документів, що гарантують своєчасне повернення кредиту. Такими документами можуть бути: договір застави, договір поруки, договір гарантії тощо. Цей принцип має на меті захистити комерційний банк від збитків внаслідок неплатоспроможності позичальника. Спосіб забезпеченості кредиту передбачається в кредитній угоді [31].

Цільове призначення позички полягає у тому, що економічні суб'єкти, що виявили намір вступити в кредитні відносини, повинні заздалегідь чітко визначити, на яку ціль будуть використані позичені кошти. Цю мету повинні однаково розуміти й оцінювати обидві сторони, погоджуючись на її

кредитування. Це базова передумова забезпечення кожною зі сторін своїх інтересів у певній позиції та реалізації їх відносин як кредитних [2].

Таблиця 1.2 - Класифікація кредитних ризиків комерційних банків [31]

Критерії класифікації	Види кредитних ризиків
1	2
За фінансовими наслідками	Наслідком якого є фінансові втрати
	Наслідком якого є недоотримання фінансової вигоди
	Наслідком якого є фінансовий дохід
За сферою виникнення	Зовнішній (систематичний)
	Внутрішній (несистематичний)
За учасниками кредитної угоди	Щодо позичальника
	Щодо страховика
	Щодо гаранта
	Щодо забезпечення
За рівнем виникнення	Індивідуальний
	Портфельний
За терміном кредитування	При короткотерміновому кредитуванні
	При довготерміновому кредитуванні
За можливістю прогнозування	Можна спрогнозувати
	Важко або неможливо спрогнозувати
За видом операцій кредитного характеру	При кредитуванні
	При операціях з векселями
	При лізингових операціях
	При факторингових операціях
	При акредитивах
За статусом позичальника	При кредитуванні корпоративних клієнтів
	При кредитуванні фізичних осіб
	При кредитуванні юридичних осіб
	При кредитуванні інсайдерів
	Міжбанківський
За способом впливу на ризик	Ліквідується банком
	Ліквідується страховою компанією
	Ліквідується гарантом, поручителем
	Розподіляється між банками

Продовження таблиці 1.2

1	2
За кредитним процесом	За безпосередньої видачі кредиту
	При нетрадиційних кредитних операціях
За ймовірністю реалізації	Реалізований
	Потенційний

Принцип платності виражає не тільки повернення позичальником кредитних ресурсів, отриманих від банку, а й оплату права на їх користування.

Принцип строковості передбачає передачу кредитором вільних коштів позичальнику у користування на конкретно визначений час. Цей строк мають узгодити сторони в момент вступу у кредитні відносини. Строковість впливає із цільового призначення кредиту. Одночасно вона сама служить передумовою для формування таких кредитних відносин, а також для розгортання таких майбутніх передумов, як визначення плати за кредит і порядок погашення кредиту [2].

Принцип повернення кредиту є основним принципом кредитних правовідносин і означає, що кредит має бути обов'язково повернений позичальником в банк у визначеному в кредитній угоді термін [31].

Таким чином, визначивши чинники, вплив, класифікацію кредитного ризику, а також проаналізувавши принципи кредитування, реалізація яких дозволить мінімізувати дію зазначеного виду ризику на банківську діяльність, доцільно визначити його економічну сутність. Так, в економічній літературі немає загальноприйнятого визначення поняття «кредитний ризик». Так, В.В. Вітлінський, під кредитним ризиком розуміє «...ймовірність виникнення небажаних подій при здійсненні фінансової угоди, що полягатимуть в тому, що контрагент банку не зможе виконати взяті на себе за кредитною угодою зобов'язань і при цьому не вдається скористатися наявними способами забезпечення» [13].

І.Т. Балабанов, Є.Ф. Жукова, М.Н. Тоцький, Дж. Сінкі під кредитним ризиком пропонують вважати «небезпеку несплати боржником основної суми боргу і процентів, що належать або призначаються кредиторів», а Т. Осипенко визначає кредитний ризик як «...ризик фінансових втрат, пов'язаних

з дефолтом контрагента, тобто з його небажанням або неспроможністю своєчасно й у повному обсязі виконати свої зобов'язання перед банком» [42].

А.О. Єпіфанов, І.В. Сало визначають кредитний ризик як «... можливість того, що у майбутньому в певний момент вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням (неповним або несвоєчасним поверненням) цих активів» [20].

У світовій практиці кредитний ризик розглядають як ймовірність негативної зміни вартості активів (портфеля кредитів) у результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання, зокрема з виплати процентів і основної суми позики відповідно до термінів й умов кредитного договору.

Отже, більшість авторів концентрують свою увагу на об'єктивних факторах неспроможності позичальника виконувати взяті на себе перед кредитною установою зобов'язання. Однак, у механізмі організації кредитних відносин між позичальником та кредитором присутній і суб'єктивний елемент поведінки економічних агентів, що позначається на ефективності кредитної діяльності загалом [16].

У найширшому розумінні кредитний ризик – це невизначеність щодо повного та своєчасного виконання позичальником своїх зобов'язань згідно з умовами кредитної угоди, тобто неповернення (повністю або частково) основної суми боргу і процентів по ньому у встановлені договором строки.

Узагальнюючи вище зазначені підходи, на нашу думку кредитний ризик – це ризик невиконання контрагентом взятих на себе угодою зобов'язань, внаслідок реалізації неважливих небажаних подій, що призведе до зменшення вартості банківських активів.

Отже, кредитний ризик як економічна категорія являє собою ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банківською установою в результаті нездатності позичальників виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу внаслідок впливу різного роду чинників. Використовуючи поняття кредитний ризик, слід розрізняти терміни «індивідуальний кредитний ризик» та «портфельний кредитний ризик», оскільки для них застосовуються різні методи

аналізу та управління. Розширена класифікація даного ризику сприяє кращому розумінню його економічного змісту та подальшого управління ним.

Таким чином, мінімізація кредитного ризику не тільки не допускає втрат від кредитної діяльності, а й запобігає виникненню проблем із ліквідністю та платоспроможністю комерційного банку, що зумовлює актуальність даної проблеми в банківській діяльності.

1.2 Теоретичні основи управління кредитним ризиком банком

Стійкість економічного зростання в будь-якій країні залежить від спроможності банківських установ забезпечувати кредитними ресурсами суб'єктів господарювання відповідно до їх потреби. Разом із тим, загальна тенденція сучасного розвитку кредитних операцій банків України – це суттєве зменшення обсягів кредитування та збільшення частки проблемних позик у кредитних портфелях банківських установ, що свідчить про недосконалість методів та підходів управління кредитним ризиком [5].

Згідно з нормативними документами НБУ управління ризиками - це процес, за допомогою якого банківська установа виявляє ризик, оцінює його величину, здійснює контроль та моніторинг своїх ризикових позицій, та враховує взаємозв'язок між різними категоріями ризиків.

Управління кредитним ризиком – це формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів та методів за допомогою яких банк виявляє ризик, оцінює його рівень, здійснює моніторинг і контролює свої ризикові позиції [33].

В цілому, управління кредитним ризиком передбачає здійснення заходів, що спрямовані на мінімізацію витрат та визначення оптимального рівня доходності та ризику. Метою даної діяльності є створення умов захисту кредитора шляхом встановлення лімітів та диверсифікації термінів позик, здійснення постійної

аналітичної діагностики фінансового стану позичальника, що передбачає комплексний аналіз його кредитоспроможності, вибір оптимальної форми забезпечення кредиту.

Що стосується управління кредитним ризиком на макрорівні, то внаслідок наявності чуткої взаємозалежності між станом банківської системи та економічним зростанням країни виникає необхідність аналізу, якісної та кількісної оцінки рівня ризику. Аналіз ризиків банківської системи України здійснюється органами банківського нагляду, найважливішим інструментом якого є дистанційний аналіз. Основне завдання такого аналізу полягає у визначенні характеристик ризику банківського сектору на підставі кількісної інформації, отриманої з банківської звітності. Дистанційний аналіз використовується у процесі оцінки ризиків і є єдиною можливим інструментом якісного й кількісного аналізу розвитку банківського сектору в цілому.

У широкому розумінні управління кредитним ризиком передбачає:

- прийняття рішення щодо надання кредиту: прийняти на себе ризик, надавши клієнтові кредит; ухилення від кредитного ризику, відмовившись від кредитування клієнта;

- управління кредитним ризиком передбачає розв'язання таких проблем як: використання доступних і обов'язкових способів мінімізації кредитного ризику; врахування кількісних показників ступеня ризику для адекватного обчислення низки важливих фінансово-економічних показників, що характеризують ефективність діяльності банківської установи, зокрема це обчислення процентної ставки за наданим кредитом [18].

Звідси, управління кредитним ризиком банку повинно охоплювати всі аспекти функціонування банку, які тим чи іншим чином можуть на нього вплинути, що в підсумку має забезпечити оптимізацію рівня його дії на ефективність банківської діяльності [5].

Разом з тим, кредитному ризику притаманні певні особливості, що ускладнюють процес його оцінки та управління. До них належить, перш за все, індивідуальний характер кредитного ризику, що пов'язаний з конкретним

позичальником. Разом з тим, оцінка фінансового стану та моральних якостей позичальника є суб'єктивною, оскільки може відрізнятися у кожного банку [5].

Кожна банківська установа сама обирає для себе модель роботи з питань управління кредитним ризиком. Проте дана модель має бути комплексною та залучати кожен функціональний підрозділ банку й створювати вертикалі управління цим процесом, що матиме такий вигляд: рада банку – правління – кредитний комітет – ризик-менеджмент – структурні підрозділи. І, звичайно ж, має передбачати розробку програмного продукту, який забезпечує весь комплекс робіт, пов'язаних з управлінням ризиками [38].

Отже, управління кредитним ризиком повинно будуватись на певних принципах, зокрема:

- усвідомленість прийняття кредитного ризику з метою отримання доходу як результату реалізації кредитної операції та врахування масштабності його наслідків;
- необхідність управління кредитним ризиком, що проявляється в можливості застосування методів його мінімізації;
- індивідуальність управління із врахуванням комплексності системи ризик-менеджменту банку через вплив кредитного ризику на інші банківські ризики;
- рівень прийнятих кредитних ризиків повинен відповідати рівню дохідності, адже в результаті виникнення ситуації коли втрати від ризиків більші, ніж очікувані доходи, то від здійснення такої кредитної операції краще відмовитись;
- прийняті ризики мають бути адекватними фінансовим можливостям банку та обсягу його власного капіталу;
- витрати на зменшення негативних наслідків внаслідок дії кредитного ризику не мають перевищувати можливі втрати по ньому;
- врахування фактору часу, адже чим більший термін здійснюваної кредитної операції, тим вищий ризик, що спричиняє необхідність забезпечення додаткового доходу банку;

– визначення можливості передачі ризику або його страхування [5].

Слід зазначити, що є три основні цілі управління банківським кредитним ризиком [37]:

1. Попередження ризику. Дана мета досягається шляхом ліквідації передумов виникнення кредитного ризику в майбутньому.

2. Підтримка ризику на визначеному рівні. Ця мета припускає дотримання банком вимог щодо рівня ризику, що встановлюється центральним банком, а також визначається самим банком відповідно до власної ризикової стратегії.

3. Мінімізація ризику при деяких заданих умовах, що охоплює комплекс заходів прямого впливу на кредитний ризик.

Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях, залежно від причин його виникнення – на рівні кожної окремої кредитної операції та на рівні кредитного портфелю загалом [18].

Таким чином, на думку науковців [4], управлінню, в рамках процесу кредитування, підлягають наступні види об'єктів:

«кредитний ризик конкретного позичальника, обумовлений зовнішніми факторами;

Кредитний ризик конкретного позичальника, обумовлений внутрішніми факторами;

кредитний ризик портфеля, обумовлений внутрішніми факторами;

кредитний ризик портфеля, обумовлений зовнішніми факторами».

Відзначимо, що основою управління кредитним ризиком є кредитна політика комерційного банку, що являє собою сукупність заходів, метою здійснення яких є фективне розміщення вільних ресурсів для забезпечення стабільного зростання прибутків банку. Кожен банк розробляє власну кредитну політику відповідно до чинників, що здійснюють вплив на його діяльність [18].

Кредитна політика банку є основою системи управління кредитним ризиком. До основних елементів даної системи науковці і практики відносять [18]:

- організаційне забезпечення кредитної діяльності;
- систему лімітів і нормативів;

- оцінку заявок на кредит і кредитоспроможності позичальника;
- встановлення кредитного рейтингу (розділення кредитів за ступенем ризику);
- визначення відсоткової ставки з урахуванням кредитного ризику;
- авторизація кредиту - розподіл повноважень при прийнятті рішень про видачу кредиту;
- кредитний моніторинг;
- управління кредитним портфелем;
- відновлення проблемних кредитів.

Комплексна система управління кредитним ризиком передбачає визначення рівня допустимості та виправданості рівня ризику і прийняття, а також прийняття практичного рішення, щой використання ризикової ситуації, або на створення системи заходів, що зменшують шмовірність виникнення збитків банку від здійснення тієї чи іншої операції.

Система управління кредитним ризиком, загалом складається із п'яти взаємозв'язаних етапів: 1) виявлення (ідентифікація) кредитного ризику; 2) якісна та кькісна оцінка кредитного ризику; 3) вибір методів мінімізації рівня ризику; 4) контроль кредитного ризику; 5) монуйторинг кредитного ризику.

Виявлення кредитного ризику як початковий етап управління кредитним ризиком спрямований на отримання необхідної інформації про структуру та властивості ризику. Основним питанням даної підсистеми є: де отримати достовірну інформацію про клієнта. Для цього необхідно визначити природу виникнення ризику, що дозволить встановити зміст і якість потрібної інформації, визначить способи збору та методи її обробки, визначить рух інформації з мінімальними затратами та в оптсмальний термін. На цьому етапі відбувається ідентифікація причин виникнення кредитного ризику. Від якості, достовірності та повноти зйбраної інформації залежить ефективність управління на наступних рівнях. А тому, саме на цьому етапі відбувається розуміння ризиків, що можуть виникнути при здійсненні конкретної кредитної операції.

Наступним етапом є кількісна та якісна оцінка кредитного ризику. На цьому етапі здійснюється кількісний розрахунок та якісний аналіз виявлених ризиків, що дає можливість визначення ймовірності та розмірів можливих збитків або недоодержаних прибутків. Комплексний аналіз повинен здійснюватися як на рівні банківської установи загалом, так і на рівні окремих підрозділів та включати виявлення, вимірювання та оцінку ризику, в тому числі зв'язок та взаємозв'язок між різними видами ризику.

Якісна оцінка ризиків дає можливість отримати повну та наближену до дійсності інформацію щодо фінансової стійкості позичальника та його намірів повернення боргу. Якісна оцінка, як правило, базується на певних характеристиках позичальника, а саме: якість управління та діяльність керівництва підприємства, надійність внутрішнього контролю та дотримання договірних зобов'язань, перспективи розвитку підприємства. Визначення цілей та розміру отримання кредиту є досить важливим для виявлення якісних характеристик, оскільки з практики випливає [8], «...що поєднання даних параметрів позики та характеру введення бізнесу потенційного клієнта дає можливість банку певною мірою визначити чи здатен він прийняти на себе даний обсяг і рівень ризику».

Для проведення кількісної оцінки кредитного ризику банку можуть застосовуватися ряд методів: метод аналогій, експертний метод, врахування кредитного ризику при обчисленні ставки відсотка [78].

Наступним етапом управління кредитним ризиком є вибір методу впливу на ризик, що дозволить мінімізувати його в мубутньому. На даному етапі перед банківською установою постає вибір: прийняти ризик (це повинно бути узгоджене з кредитною політикою банку, із вирішенням проблеми ризик-дохід) або оптимізувати його. Відмова від ризику дозволить звести його до нуля, однак при цьому банк втрачає дохід за даною операцією.

Контроль як етап управління кредитним ризиком включає стеження за процесом управління та його оцінювання. Даний етап має проводитися систематично та включати себе такі складові як [8]: «встановлення стандартів, оцінку виконання, коригування».

Основою контролю за рівнем кредитного ризику є встановлення стандартів, тобто планових показників якими мають керуватися підрозділи банку в процесі здійснення кредитних операцій. При виявленні відхилень від планових показників банком «...мають здійснюватися заходи щодо їх ліквідації та повернення до стандартів» [8].

Наступною складовою є оцінка виконання стандартів, що має проводитися з певною періодичністю та встановленими критеріями.

За результатами оцінки відбувається коригування планів, якщо вони є не реальними, або усвідомлюються виявлені недоліки в ході приведення контролю на повних ділянках роботи кредитного підрозділу.

Внутрішньобанківський контроль рівня кредитного ризику проводиться на трьох рівнях: стратегічному, тактичному, оперативному.

З досвіду банків, на стратегічному рівні «...здійснюється загальний контроль за процесом управління ризиками, розробляються внутрішньобанківські положення та процедури щодо кількісної та якісної оцінки ризиків, встановлюються ефективні процедури і засоби контролю за процесом управління ризиками, проводиться моніторинг дотримання цих процедур і засобів контролю а також контролюється їх постійна адекватність через перегляд та внесення необхідних змін» [8]. На тактичному рівні здійснюється контроль за станом кредитного портфеля, за виконанням внутрішніх та зовнішніх нормативних актів та положень з кредитування. На оперативному рівні проводиться контроль на рівні окремої кредитної угоди та конкретного позичальника за дотриманням встановлених лімітів та процедур надання кредитів.

Моніторинг кредитного ризику, як визнано, – це «...процедура систематичного відстеження зміни даних про стан кредитного ризику банку протягом усього періоду кредитування. Попередній моніторинг здійснюється ще до терміну надання кредиту, оперативний моніторинг передбачає здійснення періодичного аналізу кредитного досьє позичальника, форм забезпечення кредиту, перегляд кредитного портфеля банку (оцінку виданих кредитів), зовнішні аудиторські перевірки» [7].

Виділяють два види кредитного моніторингу: внутрішній та зовнішній. Внутрішній моніторинг характеризується тим, що він «...здійснюється переважно за документами, які відповідають тому чи іншому етапові кредитування, при цьому відбувається здійснення оцінювання кредитного ризику» [7]. Під час зовнішнього моніторингу «...здійснюються зустрічна перевірка руху товарів, придбаних за рахунок кредитних коштів, зустрічі та переговори з позичальниками, які допустили прострочення платежів, телефонні дзвінки, листування, інспекційні перевірки на місцях, зустрічі та переговори із поручителями позичальників» [7].

Зазвичай, система управління кредитним ризиком у комерційному банку складається з двох субсистем: керованої (чи об'єкта управління) і керуючої (чи суб'єкта управління). Основний об'єкт управління в ризиковому кредитному менеджменті – це кошти, що знаходяться в діловому обороті комерційного банку, і пов'язаний з ними кредитний ризик. Суб'єкт управління – це структурні підрозділи чи організаційні одиниці банку, що здійснюють процес управління кредитним ризиком на основі використання специфічних трудових, інформаційних, матеріальних і фінансових ресурсів. Як суб'єкти управління виступають: «...вище керівництво, апарат управління, персонал банку, представлені у вигляді Ради банку, Правління, кредитного комітету, кредитних відділів і служб, менеджерів по кредитах» [7].

Здійснення нагляду за системами управління ризиками в банках України регламентуються Методичними вказівками з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затвердженими постановою Правління НБУ №104 від 15.03.2004р., та Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схваленими постановою Правління НБУ №361 від 02.08.2004р. Зокрема, згідно з Методичними вказівками, під час оцінки системи управління ризиками наглядовці беруть до уваги положення, процеси, персонал і системи контролю. Значні недоліки в одному або декількох із цих компонентів розглядаються як недоліки в управлінні ризиками. Розвиненість і складність кожної з означених

систем є різною, залежно від масштабів діяльності банку і складності операцій. Так, «...менші за розміром банки, які не здійснюють складних операцій, як правило, мають менш формалізовані положення, процеси і системи контролю, ніж більші банки. Проте це не означає, що система управління ризиками не важлива для банків з нескладними операціями, просто формалізація процесу є менш вираженою» [8].

Узагальнення досвіду вітчизняних комерційних банках свідчить, що управління кредитним ризиком базується на внутрішніх нормативних документах (концепціях, політиках, положеннях, регламентах, інструкціях, процедурах, стандартах, методиках тощо) [1].

Таким чином, здійснюючи управління кредитним ризиком, банківська установа впливає на економічний розвиток країни через підвищення економічної ефективності вкладення позикових коштів, зниження частки банкрутств банків, поліпшення фінансового становища позичальників та максимальне задоволення потреб населення завдяки кредитним продуктам. Запровадження ефективної системи управління банківськими ризиками, особливо кредитним, сприятиме покращенню показників діяльності банків, підвищенню їх прибутковості. На сучасному етапі розбудови вітчизняної банківської системи України питання використання нових підходів для вдосконалення управління проблемною заборгованістю з метою зниження кредитних ризиків під час інвестування банками коштів у розвиток економіки є вкрай актуальним.

1.3 Основні методи мінімізація кредитного ризику комерційними банками

Проблема зниження кредитного ризику є важливим питанням в сучасних умовах, оскільки банківська система України розвивається швидко, постійно розширюється коло банківських послуг, у тому числі і такий різновид, як кредитфсування. Головне завдання в раціональному управлінні кредитними

ризиками полягає в пошуку реальних шудляхів їх мінімізації й одержанні достатніх доходів для збереження засобів вкладників і підтримки життєдіяльності банківської установи .

«В економічній літературі загальними методами управління кредитним ризиком більшість вчених вважає такі, як «..уникнення, збереження, прийняття, зниженнякредитних ризиків» (табл. 1.3) [3].

Таблиця 1.3 - Методи управління кредитним ризиком [3]

Управління кредитним ризиком:		
Уникнення	Відмова від кредитування ненадійно не позичальника	
	Відмова від кредитування підозрілої операції	
Збереження	Пошук нових секторів кредитного ринку	
	Створення нових кредитних продуктів	
Прийняття	Повне прийняття(поглинання)	
	Часткове прийняття	розкладання
		перекладання
		страхування
		забезпечення
сек'юритизація		
Зниження	Можливого збитку	лімітування
		синдиціювання кредиту
	Можливості виникнення втрат	диверсифікація

У вітчизняній практиці методи мінімізації кредитного ризику умовно поділяють на зовнішні та внутрішні. Внутрішні способи зниження кредитного ризику банківською установою в основному стосуються внутрішньобанківського менеджменту і до них відносять оцінку кредитоспроможності позичальника, лімітування, нормування, диверсифікацію форм і термінів надання кредитів, формвсвання резервів.

Зовнішні способи мінімізації кредитного ризику щодо позичальника полягають в прартгненні банку до перерозподілу рику шляхом перекладання

частини ризику на інші суб'єкти чи об'єкти правовідносин. До них можна віднести: розподіл ризику, зовнішнє страхування, забезпечення, гарантію, поруку.

Важливою складовою управління кредитним ризиком банківських установ є оцінка кредитоспроможності позичальника. Швидкі темпи зростання обсягів надаваних кредитів, а отже зростання ризиковості банківської діяльності, зумовили необхідність вдосконалення механізму визначення кредитоспроможності позичальника.

В банківських установах під кредитоспроможністю позичальника прийнято розуміти наявність у позичальника (контрагента) передумов для отримання кредиту та його здатність повернути в повному обсязі суму кредиту та відсотків за ним в обсязі і в термін обумовлені договором.

Оцінка кредитоспроможності проводиться з метою отримання достовірної інформації з метою прийняття рішення про можливість і умови надання позики. Повнота аналізу залежить від наявності чи відсутності в минулому кредитних відносин банку з позичальником, від результатів його фінансово-господарської діяльності, обсягу та строків надання кредиту. Фахівці збігаються в думці, що «...кредитоспроможність позичальника в умовах ринкової економіки є основною характеристикою, що визначає можливість встановлення кредитних відносин між банківською установою та контрагентом» [43].

Джерелами інформаційного забезпечення процесу оцінки кредитоспроможності клієнтів банку можуть бути власна база даних, матеріали отримані від самого клієнта, бази даних інших фінансово-кредитних установ.

Метод диверсифікації передбачає розподіл кредитних ресурсів серед широкого кола позичальників, що відрізняються між собою як за характеристиками, так і за умовами діяльності.

Основним недоліком даного методу мінімізації рівня кредитного ризику є «зменшення очікуваних прибутків, оскільки розширення напрямів кредитування в більшості випадках пов'язане із використанням менш прибуткових напрямів діяльності» [6].

Лімітування являє собою процес із встановлення максимальних розмірів наданих позичок, що сприяє обмеженню кредитного ризику. Використання банківськими установами даного методу дозволяє уникнути необдуманого концентрування будь-якого ризику, що дозволяє уникнути його негативних втрат та забезпечити стабільні прибутки.

Різні види методу лімітування зумовлюють різноманітність джерел і показників ефективності кожного з них. Основним недоліком даного методу є зменшення віддачі (як результат обмежень) і виключення з розгляду привабливих стосовно прибутку і доходів варіантів.

Резервування як метод управління кредитним ризиком полягає в «... акумуляції частини коштів, які, в майбутньому можуть бути використані для компенсації витрат банку пов'язаних із неповерненням кредитів. Даний метод є одним із методів самострахування банку для захисту вкладників, кредиторів та акціонерів» [12]. На розмір відрахувань до резерву впливають такі чинники: «фінансовий стан позичальника, стан застави за кредитною операцією, стан обслуговування боргу, кредитна історія позичальника» [16].

В сучасних мовах резервування є основним напрямом захисту від кредитного ризику, що використовується вітчизняними банківськими установами. Дані резерви створюються за всіма видами наданих банком кредитів для відшкодування сум основного боргу за наданими позичками.

Перевагою резервування є можливість для банку швидко відшкодувати понесені втрати, а недоліком – відволікання значного обсягу ресурсів та зниження ефективності використання капіталу.

Страховання – це метод мінімізації кредитного ризику, що полягає в повній або частковій переддачі кредитного ризику спеціалізованій організації. Економічна сутність страхування полягає у створенні резервного (страхового) фонду. Встановлено, що «... розмір відрахувань до цього фонду для суб'єкта, що прагне мінімізувати негативні прояви ризику, менший від розміру очікуваного збитку і, як наслідок, страхового відшкодування» [33].

Перевагою страхування ризику над резервуванням є те, що обсяг відшкодування негативних наслідків не обмежується сформованим за рахунок

відрахувань страхавим фондом, а визначається вартіаастю об'єкта страхування, розміром страхового внеску та відповідно страховою сумою.

У разі страхування методом розподілу ризику (передачі частина ризику) за рахунок залучення до участі в проєкті, що містить ризик, більш широкого кола партнерів, або інвесторів, платою за зниження ризику є відмова від частини доходів, на користь інших учасників проєкту, що взяли на себе відповідальність за частину ризику [7].

Метод усунення кредитного ризику передбачає залишення банківською установою всієї відповідальності за собою. Мінімізація ризику здійснюється власними силами, роблячи ставку на професіоналізм менеджерів. Для утримання кредитного ризику на вчазначеному рівні банк може здійснювати такі заходи: припинення на деякий час діяльності у високоризикових галузях, пошук нових ринків кредитування, створення нових крїнедитних продуктів, створення структурного піднгрозділу для повернення проблемних кредитів.

Ще одним методом впливу на кредитний ризик є вимоги щодо надання забезпечення, що дає мцуюжливість банку у випадку неповернення позики повністю чи частково компенсувати свої витрати. Основними вимогами щодо надання забезпечення можуть бути: застава, гарантії та поручительства. Сьогодні перелік вимог банввків щодо забезпечення значно розширився та включає в себе товарно-матеріальні цінності, рухоме та нерухоме майно, цінні папери, застава рахуошнків до оплати тощо.

Сьогодні застава залишається найпоширенішим та найефективнішим забезпеченням (а отже і способом мінімізації кредитного ризику) кредитів, що надаються банківськими установами України [21].

Відповідно законодавчій базі України, застава визначається «як спосіб забезпечення зобов'язань, з допомогою якого кредитор має право у разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог з вартості заставного майна переважно перед іншими кредиторами» [1].

Основними вимогами до застави є:

- «висока ліквідність;

- можливість тривалого зберігання (мінімум на термін користування кредитом);
- стабільність ціни на заставне майно;
- мінімальні затрати на зберігання та реалізацію застави» [33].

Перевагою використання застави є її більша ефективність в порівнянні з іншими способами забезпечення кредиту, оскільки при використанні застави, завдяки економічним та психологічним мотивам позичальника, зменшується кредитний ризик та забезпечується повернення не тільки суми кредиту, а й процентів по ньому.

Вітчизняні науковці виділяють деякі недоліки використання застави на практиці, що випливають із Закону України «Про заставу». Згідно даного закону дозволяється подальше використання вже закладеного майна, що не відповідає інтересам кредиторів. Також вищезазначений закон передбачає обов'язок боржника попередити кожного із заставодержателів про всі попередні застави, та в разі необхідності, відшкодувати збитки, хоча насправді отримати відшкодування втрат дуже проблематично. Оформлення і реалізація заставного майна обкладаються численними податками і зборами. Цим, а також можливістю зменшення ринкової вартості заставного майна, пояснюється вимога банківських установ, щоб «... ринкова вартість предмета застави перевищувала розмір кредиту в 1,5-2 рази» [21].

Гарантія повернення кредиту - це зобов'язання банку, іншої фінансово - кредитної установи видане за наказом позичальника на користь кредитора, сплатити кредитору у випадку невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором суму основного боргу та відсотків за кредитом.

В правовому відношенні гарантія не залежить від інших договірних зобов'язань гаранта і розглядається як самостійне зобов'язання перед банком. Гарантійні претензії банку можуть бути реалізовані тільки при настанні гарантійного випадку.

Надійність гарантія як засобу забезпечення для банку пояснюється з кількох позицій:

- 1) «гарант відповідає за порушення зобов'язань боржником, його

зобов'язання не залежить від припинення або недійсності основного зобов'язання, зокрема і в тому випадку коли гарантія містить посилання на основне зобов'язання;

2) при невиконання боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією, гарант повинен сплатити кредитору суму зазначену в гарантії»;

3) «гарантія не може бути відкликана гарантом. Оскільки, навіть за умов визнання договору з боржником недійсним чи припинення зобов'язань через неможливість його виконання або через обставини, за які боржник не несе відповідальності, гарант зобов'язаний сплатити кредиторів певну грошову суму зазначену в договорі, а тому гарантія як засіб забезпечення досить вигідна кредитору» [3].

Порука – це договір за яким поручитель зобов'язаний при необхідності сплатити кредитору заборгованість позичальника. Договір поруки є доповненням до кредитного договору. Відповідно до даного договору поручитель зобов'язується перед кредитором іншої особи відповісти за виконання нею зобов'язання в повній сумі чи частково.

В разі невиконання боржником зобов'язань кредитор має право висувати вимоги як до боржника, так і до поручителя, в чому проявляється забезпечувальна функція поруки. При невиконанні зобов'язання боржник та поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо інше не встановлено договором поруки.

Поручитель відповідає в тому ж обсязі, що і боржник за сплату процентів і неустойки, за відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки.

В разі виконання поручителем зобов'язань позичальника, він набуває всіх прав кредитора за цим зобов'язанням, та має право вимагати від боржника виконання своїх зобов'язань вже перед ним. Порука припиняється: одночасно з припиненням забезпеченого нею зобов'язання та у випадку, якщо кредитор протягом трьох місяців з дня настання строку зобов'язання не пред'явить позов до поручителя. У випадку не зазначення строку виконання зобов'язання (або визначення моментом вимоги), то при відсутності іншої угоди відповідальність

поручителя припиняється після закінчення одного року з дня укладання договору поруки.

Основними факторами від яких залежить ефективність гарантії та поруки є: реальна оцінка банком-кредитором фінансової стійкості гаранта (поручителя); впевненість банку при отриманні гарантії (поруки) в готовності гаранта (поручителя) виконати свої зобов'язання.

Ефективним способом мінімізації кредитного ризику вважається управління загальним портфелем банківських позик. Цей метод заснований на ретельному аналізі банком власного кредитного портфеля, що являє собою сукупність вимог банку за кредитами, які класифіковані на основі критеріїв, пов'язаних із різними факторами кредитного ризику. Здійснення аналітичного аналізу в цьому напрямі дозволить «...об'єктивно оцінити величину необхідного резервного фонду для покриття можливих витрат за кредитними операціями, та дозволить визначити оптимальні напрями поліпшення структури портфеля кредитних позичок банку» [6].

Під оптимальним формуванням кредитного портфеля банків у цьому разі слід розуміти розробку стратегії кредитних операцій у такий спосіб, який би не позначався негативно на можливостях із забезпечення дохідності банківських установ. Як важливий і перспективний напрям для практичної реалізації цього завдання можна розглянути використання можливостей щодо сек'юритизації активів, яка передбачає перетворення наданих банками кредитів на ліквідні цінні папери.

Ще одним ефективним методом мінімізації кредитних ризиків є хеджування, що полягає в зменшенні ризику шляхом укладання протилежної угоди. В широкому розумінні хеджування - це форма страхування вартості товару або прибутку, валютного ризику під час здійснення ф'ючерсних угод в банківській, страховій та комірській практиці. Учасники ризику мають можливість застерегтись, знизити рівень фінансового ризику, що пов'язаний з можливою зміною кон'юнктури ринку зодовж виконання умов угоди.

За технікою здійснення хеджування може бути коротким та довгим. Коротке хеджування являє собою продаж строкових контрактів, а довге –

купівлю строкорних контрактів. Коротке хеджування сприяє забезпеченню ціни продажу базового активу, що знаходиться в власності продавця. Довге хеджування призводить до негативної зміни ціни активу.

Основними фінансовими інструментами хеджування є інструменти строкового ринку – форвардні контракти, опціони та ф'ючерсні контракти [50].

Сек'юритизація - досить ефективний спосіб мінімізації кредитного ризику, який передбачає використання похідних фінансових інструментів (кредитних деривативів). Використання вказаних фінансових інструментів дає змогу відокремити кредитний ризик від активу для подальшої передачі цього ризику третій стороні. В результаті цього банки отримують можливість перерозподіляти кредитні ризики, не оформляючи переходу права власності на свої базові активи» [50].

Банки, у процесі сек'юритизації, передають частину своїх майбутніх грошових потоків в обмін на можливість інвестувати отримані кошти в будь-які прибуткові проекти, нейтралізуючи таким чином небезпеку недоінвестування в банківській справі [2].

Як свідчить сучасна світова банківська практика, набули значного поширення такі схеми сек'юритизації активів: балансова, традиційна або класична й синтетична. Балаовий тип сек'юритизації активів передбачає емісію цінних паперів, забезпечених пулом банківських активів, які продовжують з'являтися на балансі банку-емітента.

За основу традиційної сек'юритизації активів взято довірче управління такими активами. Банк-ініціатор відчужує на користь цільової компанії (SPV) високоліквідні активи, яка оплачує первинному власнику вартість переданих активів безпосередньо в момент їхнього продажу (true sale) і здійснює випуск цінних паперів, які розміщує на ринку серед інвесторів [3].

В рамках синтетичної сек'юритизації активно використовуються кредитні деривативи. Синтетична сек'юритизація, на відміну від традиційної форми, передбачає продаж ризику, а не усього активу. Популярності набули кредитні дефолтні свопи (англ. «Credit Default Swap»), кредитні спредові свопи (англ. «Credit Spread Swap») та свопи повного повернення («Total Return Swap») [29].

В найпростішому вигляді сек'юритизація являє собою переоформлення банком активів у цінні папери (наприклад облігації), які в подальшому реалізуються третім особам. Викупна вартість даних цінних паперів залежить від стану кредиту, що лежить в їх основі. У випадку вчасного погашення позики банк викупляє ці облігації за номіналом. Якщо ж кредит пролонгується або не погашається в установленний термін банк здійснює купівлю облігацій із дисконтом, величина якого безпосередньо залежить від рівня кредитного ризику. У результаті банківські активи набувають більшої диверсифікації.

При застосуванні будь-якого з методів сек'юритизації банк отримує значні переваги, а саме: замість строкових активів банк одержує ліквідні кошти, які можна використати для подальшого розвитку. Часто банк має значні обсяги недостатньо ліквідних активів, продаж яких у потрібний момент не завжди можливий, що може призвести до втрати його платоспроможності. У цьому разі сек'юритизація становитиме важливий інструмент управління активами, бо дає змогу реалізувати їх швидко й ефективно в умовах конкурентно насиченого ринку; розширюється коло потенційних інвесторів; «...зменшується ймовірність виникнення у банку процентного, кредитного ризиків, а також ризику втрати ліквідності» [3]. Сек'юритизація перерозподіляє ці банківські ризики між кредитною установою, інвестором і посередником, за рахунок цього «...поліпшується виконання чинних нормативів (наприклад, відношення зобов'язань до власного капіталу); банк може позиціонувати себе як фінансову установу, котра спроможна працювати зі складними міжнародними фінансовими інструментами» [9].

Отже, управління кредитними ризиками повинно охоплювати всі види діяльності фінансово-кредитної установи, які впливають на параметри її ризиків, становлять безперервний процес аналізу ситуації та відповідного середовища, в яких виникають ризики та/або рівень уразливості фінансово-кредитної установи до таких ризиків. А з метою мінімізації кредитних ризиків банківські фахівці повинні проводити постійний моніторинг за кредитним процесом.

Висновки до розділу 1

З теоретичних досліджень, здійсненими в першому розділі роботи, можна зробити висновок, що кредитний ризик – це невизначеність, що передбачає наявність альтернатив та необхідність прийняття рішення, а також загрозу втрати частини прибутку в наслідок несплати позичальником основної суми боргу та процентів за користування грошима у зв'язку з неспроможністю сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови фінансової угоди.

Об'єктом кредитного ризику є кредитна операція, точно оцінити ефективність і умови здійснення якої на перспективу неможливо.

Суб'єктом кредитного ризику є особа (колектив), яка має відповідну компетенцію щодо управління і прийняття відповідних управлінських рішень щодо об'єкта та зацікавлена в результатах управління.

Основними чинниками, що спричиняють виникнення кредитних ризиків є: чинники позичальника (некваліфікованість персоналу, шахрайство позичальника), зовнішні чинники (чинники загальноосвітнього рівня, чинники національного рівня (політичні, соціальні, економічні), чинники нормативно-законодавчого рівня, чинники регіонального рівня (позиція влади, внутрішньоекономічні, криміногенні), галузеві чинники, чинники надзвичайних подій), чинники банку (некваліфікованість персоналу, помилковість внутрішнього контролю, неефективність політики банку, помилковість операційної роботи).

Способом зменшення кредитних ризиків є дотримання загальновідомих принципів кредитування, які забезпечують повернення банківської позички. До основних принципів банківського кредитування відносять: забезпеченості, цільового характеру, платності, стійкості, повернення.

Регулювання кредитних ризиків банків - це послідовний процес прийняття ефективних рішень щодо впливу на ризикоутворюючі чинники, який здійснюється з метою утримання прийнятого рівня кредитних ризиків для досягнення стратегічних завдань банківської діяльності.

Запровадження ефективної системи регулювання та визначення ризиків банківського кредитування у професії управління ними дає змогу визначити їх оптимальний рівень і забезпечити прибутковість кредитної діяльності банківських установ. Підвищення контрольних функцій служби внутрішньобанківського аудиту в процесі кредитування та оптимізації облікових процедур при відображенні у бухгалтерському обліку нарахованих доходів за кредитними операціями дасть змогу забезпечити достовірність фінансової звітності про стан кредитних портфелів банків країни і може підвищити якість менеджменту кредитних операцій.

У вітчизняному банківському секторі основними методами управління кредитним ризиком є оцінка кредитоспроможності позичальника, лімітування, нормування, диверсифікація форм і термінів формування резервів, розподіл ризику, зовнішнє страхування.

Управління кредитними ризиками повинно охоплювати всі види діяльності фінансово-кредитної установи, які впливають на параметри її ризиків, становлять безперервний процес аналізу ситуації та відійсвідного середовища, в яких виникають ризики та/або рівень уразливості фінансово-кредитної установи до таких ризиків. А з метою мінімізації кредитних ризиків банківські фахівці повинні проводити постійний моніторинг за кредитним процесом.

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ДЕРЖАВНОЇ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

2.1 Оцінка кредитного ризику та методи мінімізації

В умовах ринкових перетворень для обслуговування потреби в кредитних ресурсах економіки країни важливого значення набуває ефективне формування кредитного потенціалу банків та банківської системи в цілому. Сучасні тенденції розвитку банківського кредитування в Україні потребують покращення якості та структури кредитних активів банків, відповідно міжнародних вимог [26].

Оскільки до фінансової кризи 2017 року більшість банків видавали кредити в іноземній валюті, то через девальвацію гривні знизилася платоспроможність позичальників, що спричинило посилення тенденції до зміни структури власності й активного втручання НБУ у фінансову політику банків. В Україні причиною виникнення кризи стало значне залучення банками зовнішніх запозичень з метою перекредитування. Оскільки банківські установи здійснювали переважно споживче кредитування, то можна говорити про те, що кошти спрямовувалися не на фінансування реального розвитку економіки, а на споживання матеріальних благ [6].

Найбільшою проблемою було те, що гроші надавалися споживачам на тривалий термін, але через сврпнітову фінансову кризу іноземні банки спочатку поставили більш жорсткі умови залучення кредитів в Україну, а незабаром взагалі перестали навати кредити усенкраїнським банкам .

За статистичними даними НБУ останніх років стає помітним зменшення темпів розвитку кредитування в Україні. У 2018 році обсяги виданих кредитів становили 792 млрд. грн., а в 2019 році -747 млрд. грн., що на 45 млрд. грн. менше 2018 року (рис. 2.1).

На початку 2020 р. спостерігається стабілізація та загальна тенденція до розширення ринку кредитування в Україні. Кредити надані банками в 2020 році становили 755 млрд. грн., в 2021 році - 825 млрд. грн., а в станом на 1.03.2022 року – 814 млрд. грн.

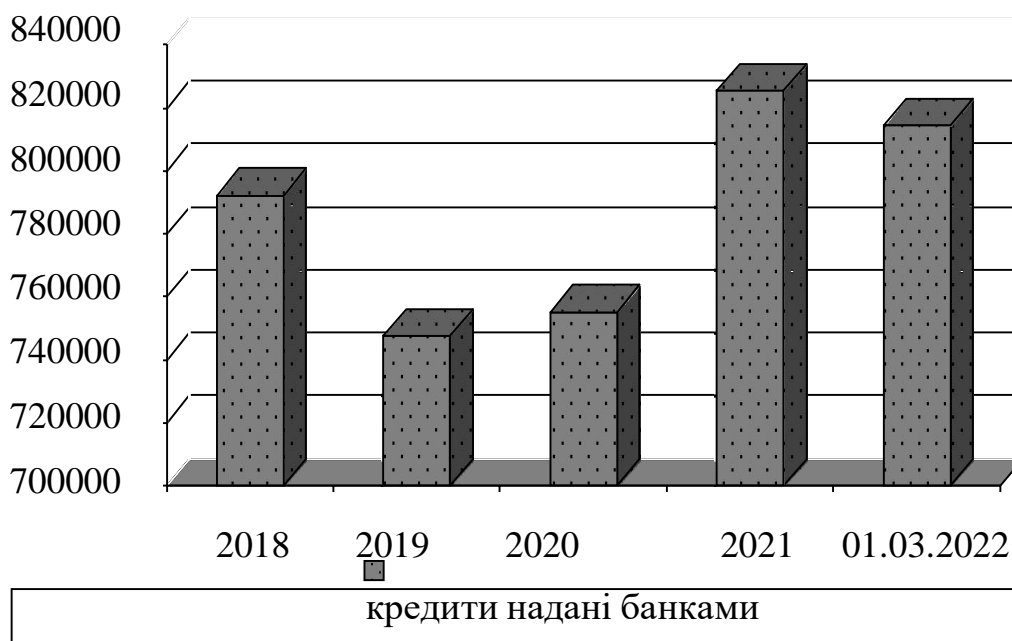

Рисунок 2.1 - Обсяги наданих кредитів банківськими установами України 2018 -2022 рр.

Темп приросту кредитування на кінець 2021 року становив 4,8 % у річному обчисленні, порівняно з 3,7 % на кінець січня 2021 року. Темпи приросту кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, становили 11,7 % у річному обчисленні, а кредитів, наданих домашнім господарствам, – 9,5 %. При цьому «...темп приросту кредитів, наданих домашнім господарствам та нефінансовим корпораціям у національній валюті становили відповідно 2,8% та 16,9% у річному обчисленні, а у доларах США – 5,3% та 14,9% у річному обчисленні» [6].

Суттєву частку нових кредитів (99,7 млрд. грн.) було видано підприємствам. Обсяг кредитів спрямованих на розвиток реального сектору економіки в лютому 2022 року, перевищив обсяг попереднього місяця на 15%, а показник

аналогічного періоду 2021 року – на 3%. Найдинамічніше зросли обсяги кредитування промислових підприємств, компаній АПК і торгівлі.

Обсяги нових кредитів наданих фізичним особам у лютому 2022 року склав 8,8 млрд. грн., що на 40% перевищує показник лютого 2021 року. При цьому, досить низька активність спостерігається в сегменті кредитування іпотеки. Дані показники свідчать про загальну тенденцію до розриву кредитного ринку.

Особливої уваги заслуговує надання банками кредитів за секторами економіки. На нашу думку, банківське кредитування виступає не тільки основним джерелом залучених коштів для підприємств, але є і економічним індикатором, що свідчить про розвиток того чи іншого сектору економіки. Протягом 2018 - 2022 рр. відбувається суттєве спрямування кредитних ресурсів у нефінансові корпорації.

Проаналізуємо динаміку та структури вимог банківських установ України за наданими кредитами (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 - Динаміка та структура обсягів вимог банків України за наданими кредитами в 2018-2022 рр.

Категорії позичальників	Значення показників станом на:							
	01.01.2019		01.01.2020		01.01.2021		01.03.2022	
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %
Фізичні особи	222538	29,77	186540	28,59	174650	25,50	161210	22,4
Юридичні особи	474991	63,55	508288	71,41	580907	74,50	617210	75,6
Усього кредитів	747348	100,0	755030	100,0	825320	100,0	814613	100,0

У січні 2022 року кредити, надані резидентам, збільшилися на 0,4% - до 818,0 млрд. грн. Їх зростання відбувалося за всіма секторами економіки.

Основними чинниками, що призвели до зменшення обсягів кредитування та погіршення якості активів банківських установ України є свідоме недотримання вимог аналізу кредитоспроможності позичальників та розрахунку його фінансового класу, здійснений на низькому рівні аналіз ризику неповернення суми кредиту, збільшення процентних ставок по діючим кредитним угодам, знецінення вартості забезпечення, несвоєчасне здійснення реструктуризації простроченої заборгованості.

«Виходячи із цього, ефективна діяльність банку в значній мірі залежить від стратегії управління кредитним ризиком, яка має складатись із методів їх обмеження та мінімізації. Проблема управління кредитним ризиком є однією із найактуальніших, оскільки, як свідчать показники діяльності банків, спостерігається негативна динаміка до підвищення ризиковості ведення банківської справи [5].

В залежності від носія ризику, кредитний ризик прийнято поділяти на кредитний ризик індивідуального позичальника (індивідуальний кредитний ризик) та сукупний (портфельний) кредитний ризик. Кредитний ризик індивідуального позичальника - це «...ймовірність невиконання позичальником взятих на себе зобов'язань перед банком щодо повернення основного боргу та процентів за ним, а банк, при цьому, не зможе своєчасно та в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття витрат» [6].

На думку К.Л. Ларіонової, кредитний ризик індивідуального позичальника слід розглядати з позиції кредитного ризику щодо позичальника і кредитного ризику щодо забезпечення кредиту.

Кредитний ризик щодо позичальника є об'єктивно-суб'єктивною категорією, що відображає ймовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з кредитною угодою.

Кредитний ризик щодо способу забезпечення кредиту відображає наскільки банк не зможе своєчасно чи в повному обсязі скористатися забезпеченням позики для покриття можливих втрат [34].

Джерелом індивідуального кредитного ризику є конкретний позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінювання даного ризику передбачає оцінювання кредитоспроможності окремого позичальника, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному розмірі розраховуватися за приструятим на себе зобов'язанням. Від результатів даної оцінки залежить рішення про надання або ненадання кредиту. Виходячи із кредитоспроможності позичальника, банк визначає розмір ризику який він зможе на себе прийняти. Після надання кредиту, працівники кредитного підрозділу повинні перебувати в контакті з позичальником та здійснювати постійний моніторинг за дотриманням умов кредитування. Даний моніторинг дозволить виявити та адекватно реагувати на зміни у фінансово-правовому стані клієнта.

Кредитний ризик індивідуального позичальника може виникати з різних причин, проте в будь-якому випадку для банку він означає загрозу втрати чи часткової втрати коштів, наданих у користування. Досить важливим для виявлення причини такого стану, оскільки від цього залежатиме його майбутня прибутковий.

Основним етапом в процесі управління кредитним ризиком індивідуального позичальника є його якісна та кількісна оцінка при видачі кредиту. Здійснення кількісної оцінки пов'язано з бажанням кредитора звести до мінімального рівня кредитний ризик. Кількісний підхід передбачає числове визначення ступеня ризику. Для цього використовують оцінку кредитоспроможності позичальника.

В процесі здійснення оцінки кредитоспроможності позичальників банківські установи повинні розрзнати такі категорії позичальників: юридичні особи, комерційні банки та фізичні особи.

Відповідно до «Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними

банківськими операціями» № 23 від 25.01.2021 р., рівень ризикованості кредитних операцій визначається комплексно за такими параметрами:

- «класифікація активів за категоріями якості (I(найвища) - мінімальний рівень ризику; II – помірний ризик; III – значний ризик; IV – високий ризик; V(найнижча) – реалізований ризик);

- стан обслуговування позичальником кредитної заборгованості за основним тілом кредиту та процентами, а також його спроможність обслуговувати борг (групи: високе, добре, задовільне, слабке, незадовільне);

- на підставі результатів оцінки фінансового стану позичальника відбувається віднесення його до певного класу: клас А (фінансовий стан добрий), клас Б (фінансовий стан задовільний), клас В (фінансовий стан незадовільний), клас Г (фінансовий стан критичний)» [34].

Саме тому вітчизняні банківські установи на практиці використовують кредитний рейтинг як оснопртий показник, що визначає кредитоспроможність позичальника на сучасному етапі та дає можливість визначити здатність позичальника щодо викотання умов конкретної угоди .

Оцінка кредитоспроможності позичальника рейтинговим методом здійснюється в 2 етапи: розрахунок коефіцієнтів, що відображають окремі аспекти фінансового стану позичальника та аналіз якісних (не фінансових) показників. Тобто при оцінці кредитоспроможності позичальника за даним методом до уваги беруться не лише кількісні показники його діяльності, але і якісні.

Потрібно також відзначити, що в Україні методи ккїсної оцінки фінансового стану позичальника, є на високому рівні, а от що стосується якісних характеонсстик діяльності позичальника, то тут виникають деякі проблеми, зокрема у сфері оцінки ринкової пойофції клієнта, стабільності його діяльності тощо. Для вирнртення даної проблеми необхідно використовувати аналіз зовнішнього середовища у розрізі галузгонеого та конкурентного аналізу. Даний аналіз дозволить більш точно визначити рівень ризику при розгляді запропонованого до крентитування заходу.

Оцінка кредитоспроможності позичальника може також проводитися на основі аналізу грошових потоків та ділового ризику клієнта. Для здійснення аналізу грошових потоків необхідно розрахувати чисте сальдо надходжень та витрат за певний період часу, тобто відбувається зіставлення припливу та відпливу коштів. За даним підходом кредитоспроможним є підприємство у якого спостерігається перевищення припливу над відпливом.

Метод аналізу ділового ризику дозволяє визначити найбільш вагомі фактори, що можуть вплинути на діловий ризик (сезонність поставок, рівень товарних цін, надійність поставщиків, ризик введення державою певних обмежень на експорт та імпорту товарів тощо), далі відбувається визначення оцінки в балах, після чого визначається клас позичальника.

В процесі міжбанківського кредитування оцінку фінансового стану позичальника – комерційного банку НБУ рекомендує проводити на основі таких параметрів: аналіз якості активів і пасивів; дотримання банком обов'язкових економічних нормативів та інших показників діяльності банку; формування резервів; наявність прибутку і збитків; виконання минулих зобов'язань банком; якість банківського менеджменту тощо.

Оцінку кредитоспроможності позичальника фізичної особи слід здійснювати на основі наступних методів:

1) «коефіцієнтний метод - визначає співвідношення доходів і витрат позичальника, чистих доходів і платежів по обслуговуванні кредиту. Для розрахунку даних коефіцієнтів застосовується показник регулярного поточного доходу, що визначається як сума всіх поточних надходжень позичальника за мінусом витрат;

2) при здійсненні аналізу грошових потоків традиційно вважається, що витрати на погашення кредиту не мають перевищувати 3-ї частини доходів позичальника за місяць;

3) аналіз ділових ризиків передбачає оцінку факторів ризику, що можуть призвести до недоотримання або втрати грошових потоків позичальника (втрата робочого місця, погіршення стану галузі, в якій працює позичальник,

загальна ситуація в країні тощо)» [34].

Скорингові моделі передбачають побудову математичної моделі оцінки кредитоспроможності позичальника на основі кредитних історій банку та оцінці ймовірностей дефолту потенційного позичальника, виходячи з певних його характеристик. Маючи статистичні дані «хороших» і «поганих» кредитів за певний період, банківська установа може визначити фактори, що є передумовою повернення або неповейнення кредиту, та визначити на основі цих характеристик можливість повернення кредиту потенційним клієнтом. Оскільки ситуація в країні постійно змінюється і з'являються певні злочисники, які можуть прорахувати, які саме фіктивні дані потрібно надати банківській установі, щоб скорингова модель визначила, що йому можна надавати кредит, необхідно дану модель коригувати в процесі роботи, що є недоліком даного підходу.

Головною метою регулювання кредитного ризику є мінімізація кредитного ризику. Методи мінімізації кредитного ризику індивідуального позичальника можна поділити на 2 групи. До першої групи відносять методи, що дозволять знизити ймовірність реалізації кредитного ризику:

1) «реалізація заходів, в межах кредитних відносин, що забезпечать підвищення міри готовності позичальника виконувати взяті на себе зобов'язання в межах кредитної угоди. Це досягається включенням в кредитну угоду умов, згідно з якими невиконання зобов'язання позичальником є економічно не вигідним (санкції, неустойки тощо);

2) реалізація в межах кредитної угоди умов, що забезпечать підвищення фінансових можливостей позичальника (співпраця банку і позичальника, спрямована на підготовку позичальника до ефективного використання кредитних ресурсів);

3) проінформованість банку про готовність та спроможність позичальника виконувати взяті на себе, згідно з кредитною угодою зобов'язання (використання інформації про грошовий рух позичальника по його рахунках, організація відносин банку з позичальником на основі партнерських відносин, збір додаткової інформації);

4) розподіл кредитного ризику (розподіл між учасниками інвестиційних проектів, лізингових операцій, консорціумного кредитування, форфейтингових та факторингових операцій);

5) лімітування кредитного ризику (встановлення нормативів в процесі розробки внутрішньої політики)» [34].

Лімітування є одним з основних методів мінімізації індивідуального кредитного ризику, що використовується банківськими установами України. Обмеження кредитної діяльності комерційного банку здійснюються різними суб'єктами: центральний банк обмежує максимальний ризик на одного позичальника. Згідно Інструкції про порядок регулювання діяльності банків України № 368 від 26.00.2000 р., до нормативів кредитного ризику відносять: «норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7); норматив великих кредитних ризиків (Н8); норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9); Н10 - норматив максимального сукупного розміру кредитів, поручительств, наданих інсайдерам (табл. 2.2)» [24].

Таблиця 2.2 - Динаміка дотримання нормативів кредитного ризику комерційними банками України 2018- 2022 рр.

Нормативи		2018	2019	2020	2021	01.03. 2022
Н7	не більше 25 %	21,85	21,62	21,62	22,31	22,31
Н8	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	165,27	159,67	163,5 2	174,6 9	175,78
Н9	не більше 5 %	1,15	0,79	0,52	0,37	0,39
Н10	не більше 30 %	3,83	2,40	2,38	2,24	2,11

Найвищими в аналізованій період значення нормативів кредитного ризику для банків України зафіксовані:

- для показника Н7 в розмірі 22,31 % при нормативному значенні не більше 25 % станом на кінець 2021 р. початку 2022 р.

- для показника Н8 в розмірі 175,78 % при нормативному значенні не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу станом на 01.03.2022 р.
- для показника Н9 в розмірі 1,15 % при нормативному значенні не більше 5 % станом на кінець 2018 р.
- для показника Н10 в розмірі 3,83 % при нормативному значенні не більше 30 % станом на кінець 2018 р.

Як видно з наведених в табл. 2.2. даних впродовж 2018- 2022 років банками в повному обсязі виконуються необхідні вимоги щодо формування резервів. Однак, збільшення частки проблемних кредитів вказує на нераціональні підходи до організації кредитних операцій.

Друга група включає методи, що забезпечують зниження втрат в процесі реалізації кредитного ризику:

- «використання відсоткової ставки, яке передбачає зміну надбавки за ризик або ризикової премії, що виступають компенсацією потенційних витрат банку;
- страхування ризику, що являє собою передачу за певну плату цілком або частково власного ризику на спеціалізовану організацію;
- використання забезпечення, тобто всіх форм та видів гарантованих зобов'язань позичальника перед кредитором у випадку неповернення кредиту боржником» [34].

Оскільки, на сьогоднішній день головним критерієм надання кредитних ресурсів є прибутковість позичальницьких операцій, то якщо надана в користування сума не повернеться кредит втрачає свою економічну сутність, а, тому важливу роль відіграє достатнє забезпечення того чи іншого кредити.

На наш погляд, саме надійність забезпечення безпосередньо впливає на ефективність банківської системи в цілому, тобто на кредитну політику банку та прибутковість банківських установ.

В вітчизняній банківській практиці переважно використовуються такі форми забезпечення кредиту як застава, гарантія, поручительство, та страхування кредитних ризиків. Попри надійність зазначених форм забезпечення

кредитів їх використання часто буває незручним, важкодоступним і не вигідним для учасників кредитування.

Ознайомившись із вітчизняною законодавчою базою та практичними формами забезпечення можна зробити висновок, що існує певне недопрацювання в нормативній базі гарантування повернення позик, що значно підвищує ризик надання кредиту. Оскільки при виникненні негативних явищ єдиним джерелом повернення позики є реалізація заставного майна, то принцип забезпеченості має дуже велике значення.

Некваліфікованість оцінки ринкової вартості заставного майна також негативно впливає на діяльність банківських установ, оскільки саме це стає причиною того, що банківська установа не зможе реалізувати заставне майно, повернення позики, або, в кращому випадку, реалізувати його за ціною меншою від наданого кредиту, що змушує банки використовувати ще й додаткові гарантії, які при інших умовах дають можливість зменшити ризик кредитування.

Ще одним фактором, що збільшує кредитний ризик щодо забезпечення є скорочений тримісячний термін позовної давності для стягнення заборгованості з поручителя і гаранта, оскільки банк при виникненні простроченої заборгованості повинен негайно вжити претензійно-позовних заходів щодо поручителів та гарантів. Продовження строків позовної давності поліпшило б процес правової роботи банків щодо звернення стягнення на заставне майно.

Помилки при використанні різних форм забезпечення зобов'язань в багатьох випадках стають причиною виникнення безнадійної заборгованості. При взятті в забезпечення застави, банки повинні враховувати подвійний розмір майна, що надається в заставу та можливість швидко та в повному обсязі реалізувати заставне майно через відповідні процедури. При наданні в забезпечення застави банки повинні враховувати специфіку кожного виду та реально оцінювати можливість відчуження позингольником заставного майна, звернення стягнення на дане майно та його реалізацію банком. В підсумку банку потрібно передбачати всі варіанти можливих проблем, що можуть виникнути в майбутньому. Розглядати заставу як ліквідну та правову тільки після детального її вивчення

економічними та юридичними підрозділами, підрозділами безпеки та оцінювачами мафсна.

Подальше стимулювання банківського кредитування та заставних відносин неможливе без врегулювання законодавчої бази, враховуючи інтереси банківської системи та економіки загалом.

2.2 Особливості управління ризиком кредитного портфеля банку

Негативні наслідки світової фінансової кризи, що розпочалася у 2008 році істотно вплинули на банківську систему кредитування України. Відбулося значне зменшення ресурсної бази банків для кредитування, через погіршення фінансового стану як фізичних так і юридичних осіб, зниження їх кредитоспроможності, що призвело до неспроможності позичальників виконувати взяті на себе зобов'язання перед банківською установою. Це стало причиною значного скорочення попиту на кредитні ресурси та відтік депозитів, також відчужими залишалися інфляційні коливання тощо. Основною метою діяльності вітчизняних банківських установ в таких умовах було не отримання надприбутків, а повернення наданих кредитів та одержання за них відсотків.

Рівень заборгованості за кредитними операціями характеризує рівень проблемних кредитів, що включають пролонговані та прострочені кредити. Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банківських установ (табл. 2.3), відображає негативний вплив фінансової кризи на рівень проблемних кредитів комерційних банків – їх зростання та зростання їхньої питомої ваги у кредитному портфелі банків України. Частка проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля банків почала різко зростати і на початок поточного року становила 9,3% (рис. 2.2).

Таблиця 2.3 - Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банківських установ України

Показники	Роки:					
	2017	2018	2019	2020	2021	01.03.2022
Кредитний портфель, млн. грн.	485368	792244	747348	755030	825320	814613
Проблемні кредити, млн. грн.	6357	18015	69935	84851	79292	75601
Питома вага проблемних кредитів, %	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6	9,3

На основі даних табл. 2.3. можна зробити висновок, що питома вага проблемних кредитів становить на 01.03.2022 р. 9,3%, що на 0,3% менше 2021 та свідчать про стабілізацію ринку кредитування в Україні.

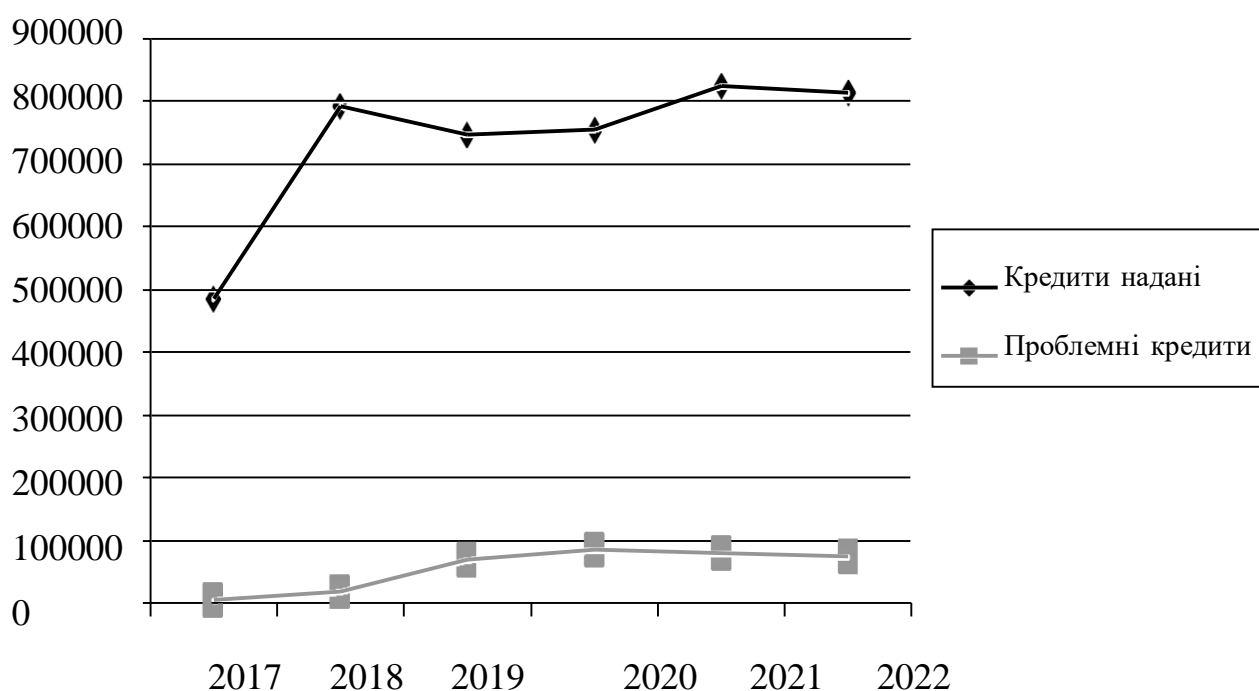

Рисунок 2.2 - Динаміка обсягу проблемних кредитів порівняно із зростанням загального обсягу кредитування

Найбільша питома вага проблемних кредитів у загальному обсязі наданих кредитів спостерігалась за 2020 рік та складає 11,2%. В 2021-2022 роках спостерігається зменшення питомої ваги проблемних кредитів на 1,6% та 1,9% відповідно.

Проаналізуємо динаміку надання коротко- та довгострокових кредитів комерційними банками України з 2017-2022 рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 -Динамік коротко- та довгострокових кредитів банківськими установами України

Рік	Довгострокові кредити	у % до загальної сукупності кредитів	Короткострокові кредити	у % до загальної сукупності кредитів	Усього кредитів
2017	291963	60,2	193402	39,8	485365
2018	507715	64,1	284529	35,9	792244
2019	441778	59,1	305570	40,9	747348
2020	420061	55,6	334969	44,6	755030
2021	426430	51,6	398890	48,34	825320
2022	391424	48,05	423189	51,95	814613

Динаміка та структура кредитного портфеля комерційних банків України свідчить про тенденцію надання кредитів строком до 1 року, та зменшфйкня питомої ваги довгосенгокових кредитів. Так станом на 01.03.2022р. частка короткострогеових кредитів становила 51,95 % загальної сукупності наданих кредитуїв.

Кредитний портфеля являє собою сукупність всіх наданих банком кредитів на певну дату з метою отримання прибутку.

Якість кредитного портфеля безпосередньо впливає на рівень ризиковостіта надійності банківської установи, а тому кредитна діяльність підлягає регулюванню з боку органів нагляду. Вимірювання, мінімізація та контроль за рівнем кредитного ризику - одне з найскладніших завдань менеджменту банку в процесі формування кредитного портфеля [4].

Кредитний портфель банківських установ включає агреговану балансову вартість активів, в тому числі прострочених, пролонгованих і сумнівних щодо повернення кредитів, що складають кредитну політику банків та є невід’ємною складовою загальної стратегії розвитку банку.

Кредитний портфель банківських установ включає:

- «строкові депозити, розміщені в інших банках, та сумнівна заборгованість за ними;
- кредити, що надані іншим банківським установам, та сумнівна заборгованість за ними;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за овердрафтом, за факторинговими операціями, та прострочена заборгованість за факторинговими операціями;
- кошти, надані суб'єктами підприємницької діяльності за операціями репо та ін» [5].

Основними цілями формування кредитного портфеля є:

- «висока дохідність в поточному періоді;
- високий очікуваний дохід в перспективі;
- мінімізація кредитного ризику портфеля;
- дотримання необхідної ліквідності кредитного портфеля» [11].

Проаналізуємо динаміку кредитного портфеля провідних банків України за 2019-2022 рр. (табл. 2.5).

Таблиця. 2.5 - Динаміка кредитного портфеля провідних банківських установ України

Банк	Кредитний портфель				Питома вага банку станом на 01.03.2022
	2019	2020	2021	2022	
ПриватБанк	69 077,73	96 720,91	107578,69	108206,33	17,598
Ощадбанк	50 141,45	49 898,24	63 743,42	68 209,90	11,093

Проаналізувавши вищенаведені дані, можна зробити висновок, що динаміка кредитного портфня держних банків України у 2019-2022 р. була позитивною. Питома вага провідних українських банків в структурі кредитного портфелю банківської системи України становить 52,748 %, при чому найбільшу частку в кредитному портфелі банківських установ України займає Приватбанк (17,596%).

Постійний аналіз кредитного портфеля банківської установи дозволяє вибрати варіант оптимального розміщення ресурсів, кредитну політику банку, знизити кредитний ризик за рахунок диверсифікації кредитних вкладень. Результати даного аналізу дають можливість прийняття рішення про зміну методів і напрямів кредитування [50].

Портфель кредитних позичок банківської установи необхідно розглядати у широкому та вузькому значінні. В широкому - як комплексний інструмент управління (активами і пасивами) банку; у вузькому - як набір кредитних інструментів для досягнення основних цілей. У зв'язку з тим, що обсяг проблемних кредитів у банківському секторі України постійно зростає, гостро постає проблема вдосконалення управління кредитним портфелі.

Портфельний кредитний ризик - це загроза фінансовому стану банку внаслідок впливу різноманітних факторів внутрішнього і зовнішнього середовищ, що призводить до зменшення вартості кредитного портфеля банку.

В загальному, ризик портфеля кредитних позичок полягає у зменшенні загальної вартості активів комерційного банені. Сукупна заборгованість за всіма ризиковими операціями банку (кредитний портфель, поршгкель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо) є джерелом виникнення портфельного кредитного ризику.

Управління портфельним кредитним ризиком – це « формалізований процес із чіткою послідовністю етапів та інструментів управління за допомогою якого банк виявляє ризик, оцінює його величину, здійснює регулювання і контролює свої ризикові позиції» [12].

Основною метою управління кредитним портфелем банківської установи є забезпечення максимальної дохідності при допустимому рівні ризику. Дохідність

кредитного портфеля безпосередньо «залежить від структури та обсягу портфеля, а також від рівня відсоткових ставок за кредитними операціями» [54].

Управління якістю кредитного портфеля складається з декількох етапів:

- 1) «визначення основних класифікаційних груп кредитів і відповідних їм коефіцієнтів ризиків;
- 2) віднесення кожного виданого кредиту до однієї з вказаних груп;
- 3) з'ясування структури портфеля (долею різних груп в їх загальній сумі);
- 4) оцінка якості портфеля в цілому;
- 5) виявлення і аналіз чинників, що міняють структуру (якість) портфеля;
- 6) визначення величини резервів, які необхідно створити під кожен виданий кредит (окрім кредитів, під які може бути створений єдиний резерв);
- 7) визначення загальної суми резервів, адекватної сукупному ризику портфеля;
- 8) розробка заходів, направлених на поліпшення якості портфеля» [5].

Основною метою якісного оцінювання кредитного портфеля є максимальне зниження ризику неповернення позики, що веде до значних втрат для банків і може привести його до банкрутсуні. Аналіз кредитних операцій потрібно здійснюватися також у напрямі оцінювання ступеня захищеності банківської установи від можливих витрат. Чим нижчі показники якості кредитів з погляду кредитного ризику, то більшим має бути ступінь їх захищеності.

В умовах стабільного зовнішнього середовища для ефективного управління порнікельним кредитним ризиком достатнім є врахування параметрів позичальника та кредитного продукту із застосуванням аналітичного, статистичного та коефіцієнтного методів.

Аналітичний метод полягає в оцінці можливих втрат банку та здійснюється відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями від 25.01.2021 №23. Дане Положення визначає методики оцінки ризику кредитного портфеля, передбачає оцінку рівня ризику за кожною кредитною операцією з врахування фінансового стану позичальника,

якості обслуговування ним кредитної заборщекйаності та рівня її забезпечення. В результаті даної оцінки провоойеься класифікація кредиту за такими категоріями якості: I (найвища - ризик мінімальний), II (помірний ризик), III (значний ризик), IV (високий ризик), V (реалізований ризик).

Статистичний метод розрахунку та оцінки портфельного кредитного ризику передбачає використання таких інструментів, як: дисперсія, варіація, стандартне відхилення, коефіцієнт варіації та асиметрії.

Основним статистичним показником є коефіцієнт варіації, що передбачає «розрахунок середньозваженого портфельного кредитного ризику, його дисперсії та середньоквадратичного відхилення. Даний коефіцієнт дозволяє визначити рівень диверсифікації кредитного портфеля банку» [5].

Частоту виникнення збитків, залежно від кількості випадків настання відповідних втрат, дозволяють визначити такі статистичні величини, такі, як «...позитивна та негативна семиваріація, позитивне та негативне середнє семиквадратне відхилення, а також розрахунок коефіцієнта асиметрії кредитних ризиків» [4].

«Якісно та кількісно визначити рівень сукупного кредитного ризику можна за допомогою коефіцієнтного методу, сутність якого полягає в розрахунку відносних показників, що визначають портфельний кредитний ризик, розрахункові значення яких порівнюються з нормативними критеріями оцінки.

На нашу думку, складність методу коефіцієнтів при оцінці сукупного кредитного ризику полягає в порівнянні розрахункових показників із нормрнейивним значенням, оскільки одні розрахункові показники можуть відповідати норменкивним критеріям, а інші - ні.

При оцінці портфельного кредитного ризику можуть застосовуватися так звані системні комплекси, що ґрунтуються на використанні показника VaR (Value-at-Risk), який визначає максимальні збитки, що виникнуть в результаті зміни вартості фінансового інструменту, портфелю активів, компанії тощо. Найбільш відомими є комплекси «CreditMetrics, KMV Portfolio Manager, CreditRik+» [5].

До основних інструментів, що дозволяють знизити портфельний кредитний ризик можна віднести також лімітування, диверсифікацію та резервування.

Метод резервування полягає в акумуляції частини коштів, що в подальшому використовуються як компенсація неповернених банку кредитів. На обсяг відрахувань до резерву впливають такі умови як: фінансовий стан позичальника, стан застави за кредитними операціями, стан обслуговування боргу, кредитна історія позичальника тощо.

Цей підхід будується на принципі обачності, оскільки портфель кредитів оцінюються з урахуванням можливих втрат, для покриття яких створюється спеціальний резерв шляхом резервування частини коштів на окремих бухгалтерських рахунках, з яких, при неповоєгені кредиту, списується відповідна сума.

Проаналізуємо динаміку кредитного портфеля та резервів банківських установ України протягом 2018-2022 рр. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 - Динаміка обсяг кредитного портфеля та резервів комерційних банків України

Показник	2018	2019	2020	2021	01.03.2022
Кредитний портфель	792244	747348	755030	825320	814613
Частка проблемних кредитів	2,3	9,4	12,0	9,6	9,3
Резерви під активні операції	48409	122433	148839	157907	142707
Процент виконання формування резервів.	100,1	100,5	100,2	100,3	100,1

Як видно з наведених в таблиці 2.6 даних впродовж останніх трьох років банками в повному обсязі виконуються необхідні вимоги щодо формування резервів. Однак, збільшення частки проблемних кредитів у структурі

кредитного портфеля вказує на нераціональні підходи до організації кредитних операцій.

Проте сьогодні саме лімітування та диверсифікація вийшли на перший план у питаннях формування дієвої стратегії оптимізації управління ризиком кредитного портфеля бань.

Лімітування передбачає встановлення системи оптимальних параметрів кредитного портфеля, завдяки чому банки можуть уникнути критичних втрат внаслідок необдуманної концентрації кредитних ресурсів.

Ліміти можуть встановлюватися за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників, за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, такими як надання довгострокових позичок, кредитування в іноземній валюті. Лімітування використовується також для «...визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо обсягів наданих позичок» [16].

Перш ніж формувати систему портфельних лімітів, необхідно ідентифікувати основні сфери та фактори кредитного ризику, що можуть суттєво відрізнятися в різних банках, в окремих країнах, регіонах. З огляду на виявлені особливості, керівництвом банку встановлюються ліміти для кредитного портфеля.

Диверсифікація передбачає розподіл кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, що відрізняються між собою за певними характеристиками (розмір капіталу, форма власності), а також за умовами діяльності (галузь економіки, регіон, географічна територія).

У банківській практиці виділяють 3 форми диверсифікації:

- «портфельна диверсифікація – розосередження кредитів між різними категоріями позичальників (великі та середні компанії, підприємства малого бізнесу, фізичні особи, уряд, громадські органи, домашні господарства тощо);
- галузева – розподіл кредитів між клієнтами, що здійснюють діяльність у різних галузях економіки (найкращий ефект досягається коли позичальники

працюють в галузях з протилежними фазами коливання ділового циклу);

- географічна – розподіл кредитних ресурсів між позичальниками, що перебувають у різних регіонах, географічних територіях. Даний метод доступний лише великим банківським установам з розгалуженою мережею філій і відділень на значній території» [16].

Концентрація є поняттям протилежним до диверсифікації і полягає у зосередженні кредитних ресурсів в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, кредитування певних категорій клієнтів.

Головним завданням менеджменту кожного банку, залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної ситуації, є визначення оптимального співвідношення між рівнем диверсифікації та концентрації кредитного ризику.

В Україні процесу управління кредитним ризиком банківського портфеля кредитних вкладень за допомогою диверсифікації ще не приділяється достатньої уваги. Однак, необхідно розуміти, що даний метод полягає в пошуку альтернативних варіантів отримання прибутку від широкого спектру кредитних операцій, безпосередньо не пов'язаних між собою. Саме за допомогою диверсифікації досягається розміщення коштів в активи різної терміновості та місця розташування, в різні галузі діяльності або типи позичальників, що є засобом зниження загального рівня ризику кредитного портфеля банку. Актуальною проблемою банківської діяльності в Україні є низький рівень диверсифікації кредитних ресурсів, і, як наслідок, залежність банку від вузького кола позичальників та розвитку галузей до яких вони належать [16].

«Диверсифікація як метод управління ґрунтується на статистичному аналізі і прогнозуванні, враховуючи можливості банку. Надмірна диверсифікація може призвести до зростання кредитного ризику.

Саме тому диверсифікація потребує професійного управління та глибокого знання ринку, галузей економіки, досвіду роботи з різними категоріями позичальників. Хоча диверсифікація і є важливим методом управління кредитним ризиком портфеля банківських позичок, потрібно розуміти, що вона не може

звести цей ризик до нуля, оскільки на банківську діяльність впливають зовнішні чинники, що не пов'язанні з кредитною політикою банку.

Відтак, використання даного методу є найбільш оптимальним у поєднанні з іншими методами управління ризиком кредитного портфеля банку – лімітуванням і формування резервів.

2.3 Регулятивні заходи НБУ щодо оптимізації рівня кредитного ризику банківської установи

Регулювання кредитних ризиків в банківських установах являє собою процес із розробки та застосування методів та інструментів впливу на ймовірність настання неплатоспроквенужності позичальника і на величину ризикових активів з метою захисту як активів так і капіталу та досягнення максимального рівня доходності кредитної діяльності комерційного баніу. Оскільки, на рівень кредитного ризику впливають як мікро- так і макроекономічні чинники, то регулювання також має здійснюнрстися як на мікро- так і на макрорівнях (як на рівні держави, так і на рівні окремої банківської установи, її філій та вігйілень).

Для ефективного регулювання кредитних ризиків на кожному з рівнів необхідно сформувант стратегію, визначити цілі та довготермінові завдання, а також визначити найефективніші методи їх досяйгегтння.

В Україні в здійсненні ефективних заходів щодо регулювання кредитних ризиків зацікавлені як держава, НБУ, так і акціонери, керівники та клієнти вітчизняних банківських устайннов.

Держава в особі НБУ, органів законодавчої та виконавчої влади регулює рівень кредитного ризику на макрорівні (рис. 2.3), основною метою здійснення якого є забезпечення прибуткової діяльності державних і комерційних банків як сектору національної економіки для стійкого її зростання, а також забезпечення фінансової безпеки держави.

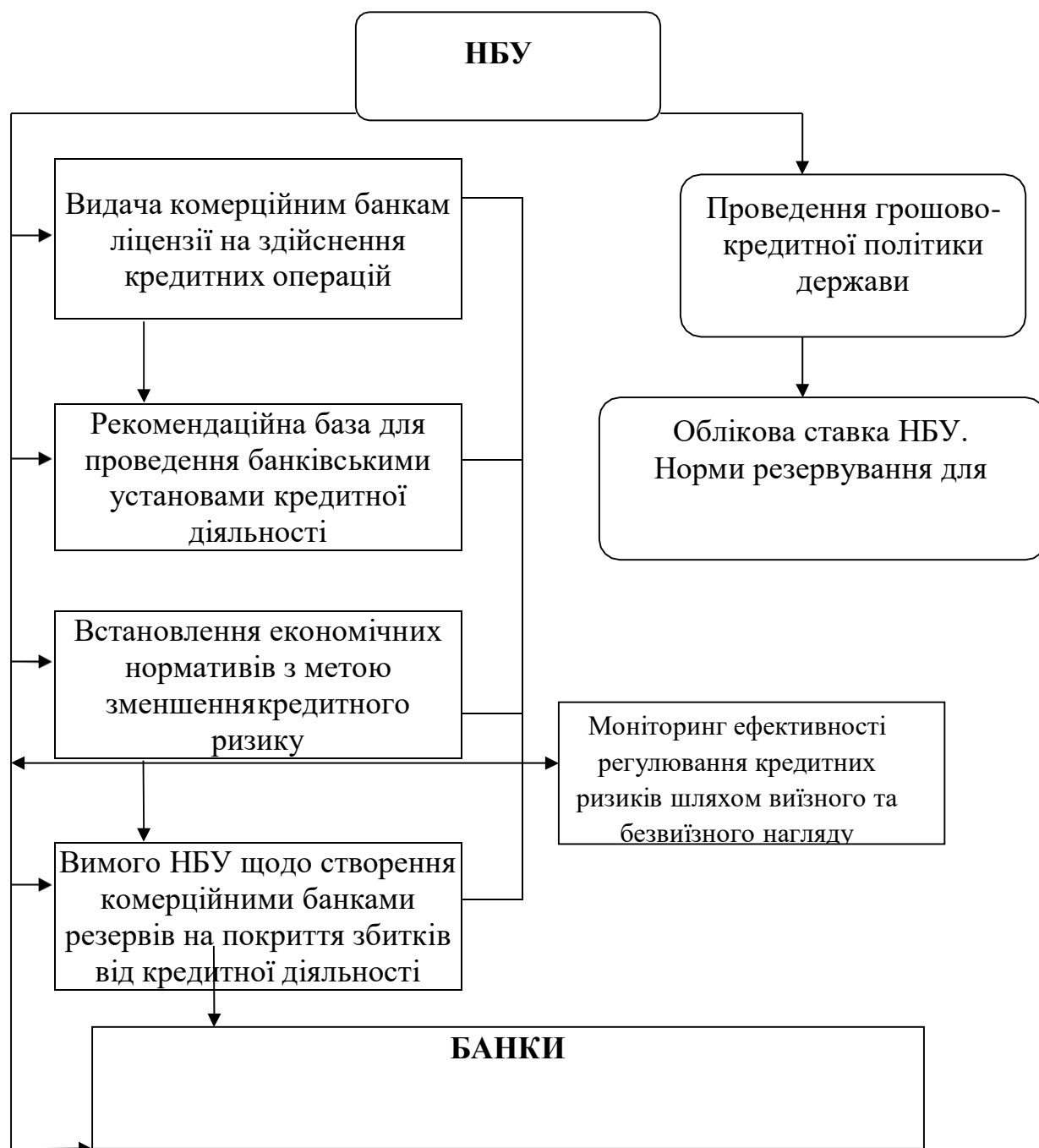

Рисунок 2.3 - Регулювання кредитних ризиків банківських установ НБУ [16]

Держава впливає на діяльність банків шляхом формування законодавчо-нормативної бази та застосуванню правових, економічних та адміністративних методів, визнаючи напрями грошово-кредитної політики, яку реалізовує НБУ.

Можна виділити такі основні напрями регулятивної діяльності НБУ, стосовно регулювання рівня кредитних ризиків як:

1. «Обмеження доступу банків на ринок кредитування шляхом надання їм банківської ліцензії на здійснення кредитних операцій.

2. Створення методичної бази проведення банками кредитної діяльності. Визначення принципів кредитування, порядок видачі та повернення кредитів, правове регулювання взаємовідносин між кредитором та позичальником.

3. «Встановлення нормативів кредитного ризику згідно з Інструкцією «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженою постановою Правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001 р.

4. Впровадження вимог щодо створення комерційними банками обов'язкових резервів для відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності відповідно до Положенням «Про порядок формування та використання банками України резерву для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затверджене постановою Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2021 р.

5. Здійснення виїзного та безвиїзного нагляду з боку НБУ за кредитною діяльністю комерційних банків з метою відстеження ефективності регулювання кредитних ризиків» [16].

НБУ у своїй практиці також використовує такі методи впливу на кредитні операції банків як:

- облікова політика;
- операції на відкритому ринку;
- зміна норм обов'язкових резервів.

Оперативним інструментом державного впливу на ринок позичкових капіталів є облікова ставка НБУ. Офіційна облікова ставка є орієнтиром для ринкових процентних ставок, її зміна за кредитами НБУ збільшує чи зменшує пропозицію кредитних ресурсів, регулюючи тим самим попит на них.

Можна виділити такі дві основні групи причини зміни облікової ставки НБУ, а саме: причини, зумовлені тенденціями розвитку національної економіки та причини, зумовлені рішенням НБУ щодо грошової сфери. Перша група причин є

«...первинною щодо другої, оскільки розвиток секторів економіки впливає на рішення центрального банку в грошово-кредитній сфері» [32].

Вплив зміни облікової ставки НБУ на економіку виглядає таким чином:

- «підвищення облікової ставки має на меті підвищення ціни грошей. Це обмежує попит комерційних банків на кредити центрального банку та їх можливості щодо кредитування економічних суб'єктів, що в свою чергу призводить до зростання процентних ставок за кредитами та зменшення попиту на кредити з боку економічних суб'єктів. Зростання вартості кредитних ресурсів

- зниження облікової ставки пожвавлює ділову активність та стимулює економічне зростання, зокрема збільшуються обсяги кредитування центральним банком комерційних банків, що розширює їх ресурсну базу і веде до зниження процентних ставок за кредитами і, відповідно, зростання попиту на банківські кредити з боку суб'єктів господарювання» [35].

Офіційна процентна ставка має вплив і на інші процентні ставки та дохідність на фінансовому ринку. Насамперед, вплив основної ставки центрального банку позначається на ставках на міжбанківському ринку (за кредитами овернайт, іншими кредитами та депозитами). Зростання вартості ресурсів на міжбанківському ринку спричиняє веде до зростання ринкових ставок за банківськими кредитами в економіку країни та ставок за депозитами (табл. 2.7).

Процентна політика центрального банку також має вплив на динаміку обмінного курсу національної валюти через стимулювання припливу або відпливу короткострокових капіталів, які переміщуються між країнами у пошуку найбільш прибуткового розміщення. Підвищення центральним банком облікової ставки стимулює приплив короткострокових капіталів у країну з тих країн, де облікова ставка нижча, і сприяє таким чином поліпшенню стану платіжного балансу і ревальвації (укріпленню) обмінного курсу національної валюти. Зниження ж центральним банком облікової ставки, навпаки, стимулює відплив капіталів із країни, що зумовлює девальвацію обмінного курсу національної валюти.

Таблиця 2.7 - Динаміка облікової ставки НБУ, середньозваженої ставки та відсоткових ставок банків за кредитами в національній валюті

Рік	Облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка за всіма інструментами рефінансування	Відсоткова ставка за кредитами в національній валюті
2018	10,25	16,7	20,9
2019	7,75	11,6	15,7
2020	7,75	12,4	16,0
2021	7,50	8,1	17,2
2022	7,50	7,9	15,40

Проаналізувавши дані табл. 2.7. можна говорити про поступове зменшення рівня облікової ставки НБУ, що може свідчити про стабілізацію банківської системи. Від початку 2019 року НБУ знизив облікову ставку вже вчетверте (08 червня 2019 р. з 10,25% річних до 9,5% річних; з 08 липня 2019 р. до 8,5% річних; з 10 серпня 2019 року до 7,75% річних, з 23 березня 2021 року до 7,5%). Сьогодні вона знаходиться на рівні нижчому, чим у роки відносної стабільності. Поступове та стабільне відновлення ресурсної бази комерційних банків та достатній рівень ліквідності сприяло зниженню вартості коштів у національній валюті. В результаті чого середньозважена процентна ставка у національній валюті на початок 2022 року зменшилася до 15,4% (рис. 2.4).

Аналізуючи рисунок 2.4 варто відмітити, що зв'язок між ставкою рефінансування та ставкою по кредитах є близьким до функціонального, оскільки ставки по кредитах відповідно реагують на зміну облікової ставки. Коефіцієнт кореляції між ставками 0,909.

Зменшення облікової ставки НБУ може спричинити відповідне зменшення процентних ставок по мобіляційних операціях і операціях рефінансування, що в свою чергу сприятиме здешевленню банківських кредитів, підвищенню кредитивної активності банків та створить передумови для економічного зростання економіки країни шляхом відновлення її кредитисвання.

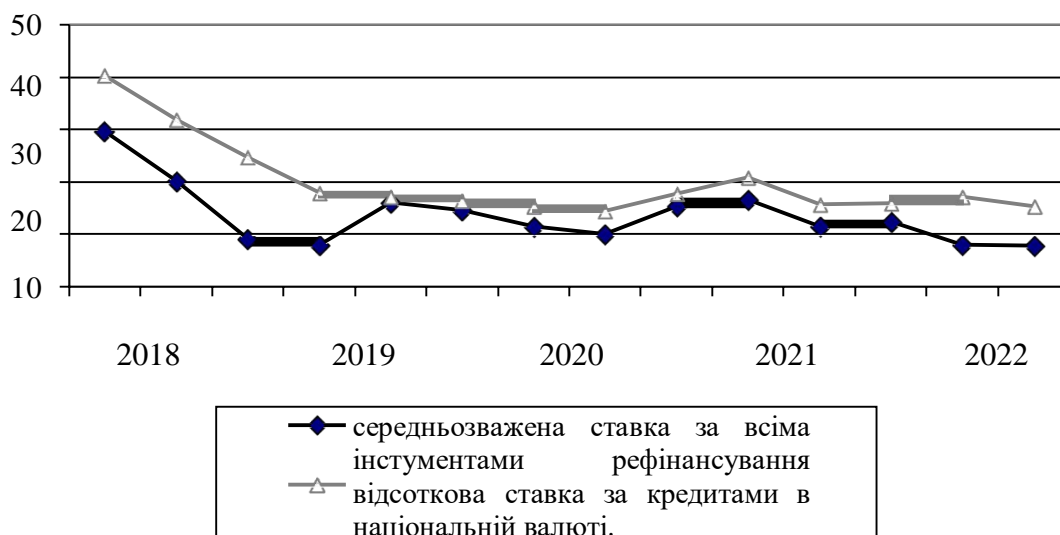

Рисунок 2.4 - Динаміка зміни відсоткової ставки за кредитами в національній валюті та середньозваженої ставки за всіма інструментами рефінансування

Отже, зменшення облікової ставки та, на зазначеній основі, зниження ціни кредиту відповідним чином повпливає й на рівень кредитного ризику банківських установ, адже для позичальників знизиться боргове навантаження на їх діяльність, що надасть мотивацію (навіть і за незначного рівня прибутковості) повертати кредитні ресурси. Відтак, в банків знизиться рівень проблемних позик та оптимізується проблема прострочених кредитів.

Враховуючи значні коливання інфляції в Україні (від 26% до 6% у 2001 році, дефляції в 0,6 та інфляції в 8,2%, від 22,3% у 2017 році до 0,1% в 2022 році), значущою складовою відсоткової ставки комерційного банку стає забезпечення належного інфляційного відновлення суми заборгованості за рахунок додавання до реальної вартості кредитних ресурсів «інфляційної складової» (рис. 2.5).

Інфляція певним чином стримує можливості банків щодо зниження вартості надання кредитів, оскільки останнє підвищує рівень кредитного ризику через неможливість позичальників повернути кредитні ресурси.

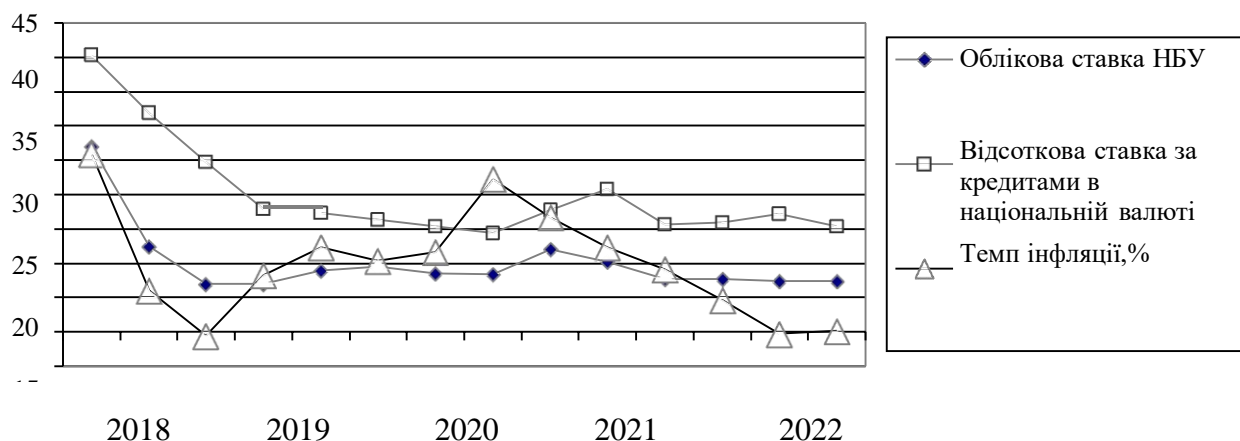

Рисунок 2.5 - Динаміка облікової ставки, відсотків за кредитами в національній валюті та інфляційних коливань в Україні

Також важливим методом грошово-кредитного регулювання є операції регулятора на відкритому ринку, де відбувається купівля та продаж цінних паперів, що може впливати на обсяг вільних ресурсів, які є в розпорядженні банків і таким чином стимулювати скорочення чи розширення кредитних вкладень в економіку. При рестрикційній політиці, що спрямована на відтік кредитних ресурсів із грошового ринку, НБУ зменшує ціну покупок, тим самим збільшуючи чи зменшуючи її відхилення від ринкового курсу.

Здійснюючи купівлю-продаж цінних паперів НБУ значною мірою впливає на динаміку процентних ставок на грошовому ринку, оскільки продаж цінних паперів зумовлює дефіцит ресурсів у банків, що призводить до підвищення ринкових процентних ставок. Якщо ж центральний банк купує цінні папери, на ринок надходять додаткові кошти, що сприяє зниженню процентних ставок.

Однак, маніпулюючи відсотками за купівлею-продажем ОВДП, НБУ стимулює чи навпаки – обмежує банки вкладати кошти в зазначені інструменти. З одного боку, вкладаючи кошти в ОВДП, банк диверсифікує власний кредитний портфель, що впливає й на рівень сукупного кредитного ризику банківської установи, з іншого - більшість облігацій держави реструктуризуються в зв'язку із неможливістю уряду здійснити вчасне їх погашення. Відтак, підвищується частка неплатежів та збільшується об'єм проблемних позик банків.

Ще одним інструментом впливу на рівень кредитного ризику є мінімальні та обов'язкові резервні вимоги НБУ, що означають замороження певної частини банківських активів. Змінюючи норму обов'язкового резервування НБУ впливає на кредитну політику банків та стан грошової маси в обігу. Так, зменшивши норми обов'язкового резервування НБУ дозволяє банкам в більш повному обсязі використовувати свої активи, тобто збільшувати обсяг кредитування.

Проте, потрібно враховувати, що таким чином НБУ збільшує обсяг грошової маси в обороті, що в умовах спаду виробництва спричиняє виникнення інфляційних процесів. І навпаки, збільшення норм обов'язкових резервів зменшує кредитний потенціал банківських установ та обмежує їх здатність вести активні операції. Змінюючи умови норми резервування, регулятор формує середовище кредитної діяльності банків. Так, в свій час, НБУ, «заборонивши надання кредитів в іноземній валюті та підвищивши норму відрахувань від залучених валютних ресурсів, вплинув на валютне кредитування банківських установ, яке було наділене значною ризиковістю через значні коливання курсів іноземних валют» [27].

Метою формування резервів в банку є зменшення вразливості банківської системи від подій на ринку, викликаних зміною якості їхніх ризикованих активів, зокрема, кредитного портфеля. В цьому зацікавлені як комерційні банки, так і органи нагляду. Формування резерву є важливою технологією управління кредитним ризиком, яка обов'язково повинна бути включена до кредитних процедур. Регламентацію діяльності комерційних банків у сфері кредитування, зокрема формування резерву на випадок можливих збитків від кредитних операцій, здійснює Центральний банк. Існує прямий зв'язок між ефективністю процесу управління кредитними ризиками, та строком і обсягами резервування: чим менше строк та розміри сформованого резерву, тим легше здійснювати процес управління банківським кредитними ризиками.

Отже, здійснюючи регулювання кредитних операцій банку та впливаючи на обсяги їх кредитних можливостей, НБУ формує відповідне середовище функціонування учасників кредитного професу. Так, регулятивна політика

центрального банку закладає основи до формування цін на кредитні продукти банківських установ, які безпосередньо впливають на можливості позичаючих скористатися ними та забезпечити організацію своєї діяльності таким чином, щоб мати змогу поскрнути не лише позичені кошти, а й проценти за нїи. Відтак, за умов нестабільності, неесметивна регулятивна політика НБУ може спричинити до підвищення рівня кредитного ризику банків, збільшення неповернень по кредитах та до банкрутства позичальників.

Висновки до розділу 2

Банківська установа здійснює управління кредитним ризиком як на рівні окремої позички так і на рівні кредитного портфеля банку в цілому.

Мінімізацію кредитного ризику індивідуального позичальника зумовлюють відмову від кредитування суб'єктів стосовно яких є невпевненість і їхній надіявсті. Проте у більшості випадках відхилення від ризику означає втрату можливостей одержання прибутку, який часто з'єднаний з поїемийним ризиком.

За даними НБУ в Україні спостерігається стабілізація ринку кредитних рефврсів. Обсяги нових кредитів наданих фізичним особам у лютому 2022 року склав 8,8 млрд. грн., що на 3% менше, ніж у січні 2022 року, але майже на 40% перевищує покфчсик лютого 2021 року. При цьому досить низька активність спостерігається в сегменті кредячвання іпотеки, за місяць їх було надано лише 111 млн. грн., що становить 1,3 від загального обсягу нових кредитів фічсмчним особйм.

Портфельний кредитний ризик - це міра ризиковості всіх кредитних угод комерфвайного банку. Він виявляється в зменшенні вартості активів банку. Джерелом даного ризику є сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притасмийй кредитний рийик.

Найважливішим питанням для банківської установи є оцінка та регулювання ризиковості кредитного портфеля, як одного з параметрів ефективності управління кредитним ризиком, а головна мета управління кредитним портфелем є забпрочення максимальної прибутковості при визкному рівні ризйку.

Постійний аналіз кредитного портфеля банківської установи дозволяє вибрати варіант раціонального розміщення ресурсів, кредитну політику банку, знизити кредитний ризик за рахунок дивеячсфікації кредитних вкладень. Результати даного аналізу дають можлирнсть прийняття рішення про зміну методів і напрямів кредфсвання.

Питома вага проблемних кредитів у кредитному портфелі банківських установ за 2018-2022 рр., відображає негафввний вплив фінансової кризи на рівень пробсманих кредитів комерційних банків - їх зростання та зростання їхньої питомої ваги у кредитному поримпелі банків України. Частка проблрнних кредитів у структурі кресмтного портфеля комерційних банків з 2018 року почала різко зростати і на початок поточного року стафсила 9,3%.

НБУ у своїй практиці використовує такі методи впливу на рівень кредитного ризику як: облікова ставка НБУ, операції на відкритому ринку, зміна норм обов'язкових резерйців.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО МЕТОДІВ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

3.1. Зарубіжний досвід способів мінімізації кредитного ризику банківських установ

У практиці роботи іноземних банківських установ велика увага приділяється аналізу кредитного ризику та управління ним. У своїх дослідженнях Роуз Питер зазначає, що банківські ризики мають тенденцію концентруватися в кредитному портфелі: «якщо у банку з'являються серйозні фінансові труднощі, то проблеми зазвичай виникають через кредити, які неможливо стягнути внаслідок прийняття помилкових управлінських рішень, незаконних маніпуляцій з кредитами, проведення неправильної кредитної політики і непередбаченого економічного спаду» [1].

Усі існуючі методи і моделі оцінки кредитного ризику можна розбити на дві групи:

- «класифікаційні (статистичні) методи оцінки, до яких належать бально-рейтингові системи оцінки та моделі прогнозування банкрутства;
- моделі комплексного аналізу (на основі «напівемпіричних» методологій, тобто які базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту): Правило «6С», PARSER, CAMPARI, тощо» [50].

Одним із найпоширених методів оцінки кредитного ризику у банках європейських країн є метод, заснований на бально-рейтинговій оцінці позичальника. Критерії, по яких проводиться оцінка позичальника, чітко індивідуальні для кожного банку, базуються на його практичному досвіді і періодично переглядаються [15].

Сьогодні банківські установи за допомогою статистичних моделей розробляють різні методи оцінки якості потенційних позичальників. Основною

метою їх створення є розробка стандартних підходів, що дозволятимуть об'єктивно оцінювати позичальника, а також числових критеріїв, які на основі інформації наданої клієнтами поділяють їх на надійних та ненадійних, на тих для кого банкрутство маломовірне та з великим ступенем ризику банківства.

Ефективним інструментом управління ризиками є сучасні системи кредитного скорингу, орієнтовані на вітчизняні умови. Скоринг - це одна із складових частин процесу прийняття рішення по кредитній операції, під час якої відбувається відсікання неплатоспроможних позичальників з метою недопущення здійснення несвоєчасних кредитних зобов'язань. Технологія скорингу виникла у 1950-х роках у Сполучених Штатах Америки й отримала значний розвиток протягом 1990-х і початку 2000-х років [1]. На сьогодні різноманітні системи скорингу тісно імплементовані в інтегровані системи ухвалення рішень у кредитно-фінансових установах.

У сучасній зарубіжній банківській практиці за побудови скоринг-систем найчастіше враховуються такі характеристики клієнта: кількість дітей, сімейний стан, дохід, наявність телефону, термін співробітництва з банком. В останні роки скоринг-системи набули поширення і в діяльності вітчизняних банків. Для побудови скорингових моделей застосовують різні класифікаційні методи, зокрема «...статистичні, що ґрунтуються на дискримінаційному аналізі, лінійне програмування, нейронні мережі, генетичні алгоритми, метод найближчих сусідів та ін.» [6].

Залежно від завдань, які має вирішувати скоринг, він буває кількох видів: «Application scoring (скоринг заявника) - оцінка кредитоспроможності клієнтів на отримання кредиту, що базується на демографічних характеристиках заявника: вік, стать, професія тощо; Behavioral scoring (поведінковий скоринг) – оцінка вірогідності повернення виданих кредитів, що здійснюється на основі інформації про виконання кредитних зобов'язань клієнтом (стан рахунку, використання кредитної лінії, наявність заборгованості); Collection scoring (скоринг для роботи з простроченою заборгованістю) – оцінка змоги повного або часткового повернення кредиту в разі порушення термінів погашення заборгованості; Fraud scoring

(скоринг проти шахраїв) - оцінка ймовірності того, що новий клієнт не є шахраєм; Response scoring (скоринг відгуку) - оцінка реакції споживача (відгук) на спрямування йому пропозиції; Attrition scoring (скоринг втрат) – оцінка ймовірності використання продукту надалі або перехід до іншого постачальника продукту» [64].

В Англії оцінки можливого ризику неплатежу по кредиту клірингові банківські установи здійснюють, використовуючи методики PARSEL і CAMPARI [14].

Методика PARSEL базується на наступному:

«P (person) - інформація про клієнта, його репутацію;

A (amount) - обґрунтування суми кредиту, що необхідна позичальнику; R (repayment) - можливість повернення кредитних ресурсів;

S (security) – оцінка забезпечення позики;

E (expediency) - доцільність надання кредиту;

L (remuneration) – процентна ставка за ризик надання кредиту» [25].

Методика CAMPARI є більш розширеною та включає такі показники:

«C (character) – репутація позичальника;

A (ability) – оцінка діяльності позичальника;

M (means) – аналіз необхідності отримання позики; P (purpose) – мета отримання кредиту;

A (amount) – обґрунтування мети кредиту;

R (repayment) – можливість повернення позики;

I (insurance) – спосіб страхування кредитного ризику» [25].

Американські банківські установи для здійснення оцінки позичальників використовують «правило 6С»:

1С - характер позичальника; репутація позичальника, ступінь відповідальності, можливість та бажання повертати борг.

Для отримання психологічного портрету клієнта банківська установа використовує інформацію про позичальника, його репутацію, ставлення до своїх

зобов'язань в минулому, чи були у нього випадки затримки погашення позики, досьє з архіву, консультації з іншими банками та фірмами:

2С - фінансові можливості - ретельний аналіз доходів та витрат позичальника, перспективи їх змін в майбутньому.

Враховуючи, що у позичальника є три джерела погашення позички, а саме поточні касові надсмпження, продаж активів та інші джерела надходження (включаючи запозичення на зовнішніх ринках), то критичним значенням для погашення позички є динаміка дебітувеської заборгованості підприємства та зміни його товарних запасів, оскільки найважливіше саме з цими статтями пов'язані труднощі в погашенні позички.

«3С - капітал - власний капітал фірми, його структура та співвідношення з іншими активами та пасивами;

4С - забезпечення - достатність та ліквідність заставного майна;

5С - економічні умови - діловий клімат в країні, його вплив на позичальників та банк в цілому. Наприклад, стан кон'юнктури, конкуренція, ціни на сировину, податки та інші збори тощо;

6С - контроль за виконання зобов'язань - моніторинг законодавчих основ діяльності позичальника і відповідність його стандартам банку» [25].

Французькі банки для фінансово-економічної оцінки підприємства на предмет кредитування використовують такі показники як:

- «трудові ресурси: освіта та компетентність працівника, його вік, наявність заступників, частота зміни робочих місць, структура персоналу, співвідношення рівня оплати праці і доданої вартості тощо;

- виробничі ресурси: співвідношення рівня амортизації і засобів, що амортизуються, рівень інфляційних очікувань тощо;

- фінансові ресурси;

- економічне середовище підприємства: стадія життєвого циклу продукту, стадія розвитку основної продукції, чи є підприємство монопольним виробником, рівень та умови конкуренції, конкурентна політика, ступінь засвоєння методів та примові маркетингу» [25].

Звітні баланси та звіти про прибутки та збитки є основою здійснення оцінки кредитоспроможності підприємства. Усі методики оцінювання кредитоспроможності позичальника є диференційованими за формою власності та галузевою приналежністю та відрізняються для фірм та приватних осіб.

Банк Франції є Центром з визначення ризиків, де збираються всі дані про підприємства. Банки щомісячно надсилають інформацію про суму кредитних ліній, відкритих підприємствам, та кредитів, якщо вони перевищують певну межу (з розбивкою за великими категоріями) в цей Центр, що дозволяє їм регулярно отримувати інформацію про загальну суму кредитів надану одному позичальнику, а державним органам – прослідкувати динаміку обсягів кредитів за галузями та здійснювати селективну кредитну політику.

Картотека даного Центру складається з 4 розділів. Перший розділ включає 10 груп (від «А» до «К») в залежності від розміру активу балансу. Другий розділ має назву «Кредитне котирування» та складається з 7 груп з шифрами від 0 до 6. Шифр підприємства залежить від оцінок керівників підприємств, що мають ділові відносини з ним. В третьому розділі підприємства класифікуються щодо платоспроможності. Усі випадки неплатежів фіксуються в Центрі з визначення ризиків та в залежності від цього клієнти комерційних банків поділяються на три групи:

- шифр 7 – пунктуальність платежів та відсутність фінансових труднощів протягом року;
- шифр 8 – тимчасові труднощі, що не становлять загрози платоспроможності підприємства;
- шифр 9 – низький рівень платоспроможності підприємства.

В четвертому розділі картотеки всі клієнти діляться на дві групи в залежності від того чи обліковує Банк Франції їх векселі та цінні папери.

В Німеччині банківські установи використовують методику кредитного рейтингу, що включає оцінку кредитоспроможності фірми та гарантій, які вона надає. В одному з банків Німеччини кредитоспроможність позичальника визначається за критеріями розбитими на п'ять груп, а саме:

- 1) «менеджмент: його якість та грамотність ведення фінансової документації;
- 2) ринок: розвиток ринку та галузі, вплив на нього динаміки кон'юнктури, експортних та імпорتنих ризиків, рівень конкуренції, продукція та її асортимент, стандарти тощо;
- 3) відносини з клієнтами: ведення рахунків, відкритість та готовність клієнта надати інформацію про свою діяльність;
- 4) економічні умови: оцінка балансу, спільні майнові умови тощо;
- 5) перспективи розвитку: розвиток після опублікування останнього річного балансу, планування виробництва та прибутковості, майбутнього обслуговування капіталів, ризику виробництва тощо» [25].

Кожен з даних критеріїв оцінюється за шестибальною шкалою, де «6» є найгіршим показником. Перевірка даної оцінки здійснюється на основі поданої документації. Кредитоспроможність визначається як середньозважний показник за кожним параметром балів.

За окремою шестиступенною шкалою визначається рейтинг вартості гарантій, що залежить від повноти їх наявності та покриття ним зобов'язань за кредитом та відсотками.

На підставі цих двох оцінок (кредитоспроможності та наданих гарантій) визначається ризик кредитування та приймається рішення про надання кредиту: загальний ступінь ризику відповідає 1-4 класу кредитування здійснюється, 5 і 6 клас – кредитування не здійснюється чи припиняється.

Вище розглянуті методи базуються на бальній оцінці потенційного позрргляльника за кожним критерієм оцінки. Дані критерії є строго індивідуальними для кожного банку та базуються на його практичному досвіді та періодично переглядаються. На основі накопиченої статистики визначаються допустимі та оптимальні значення за окремими економічними показниками.

Особливу увагу зарубіжні банківські установи приділяють мінімізації кредитного ризику. Одним із основних методів, що застосовується банками зарубіжних країн є страхування, яке вимагає достовірної інформації про

позимипьника. В іноземній практиці страхування кредитних ризиків вперше набуло розвитку в країнах Європи після першої світової війни. В сучасних умовах страхуванням кредитних ризиків займаються в основному тільки спеціалізовані страхові компанії. Прийняття на себе кредитного ризику страховими компаніями головним чином пов'язане з формуванням бази даних про фінансовий стан потенційних клієнтів, зокрема такої інформації виступають банківські ревізори. Серед страхових компаній, що займаються страхуванням кредитів, широко практикується обмін інформацією.

Також широкого поширення в країнах з ринковою економікою набув такий метод мінімізації кредитного ризику, як продаж кредитів. Суть даного методу полягає в тому, що банк на основі проведеної ним оцінки кредитного ризику. Може продати частину наданих кредитів іншим інвесторам. За рахунок даної операції банк може частково або повністю повернути кошти, що були спрямовані у кредитні вкладення. Ефекти від здійснення даної операції може бути різноманітним, а саме [25]:

- 1) від продажу активів з низькою прибутковістю звільнюються ресурси для фінансування більш прибуткових активів;
- 2) продаж активів сповільнює зростання банківських активів, що дає змогу керівництву банку досягти кращого балансу між банківським капіталом та ризиком кредитування;
- 3) в результаті продажу кредитів зменшуються статті балансу банку. Що характеризують його діяльність не з кращого боку.

Найпоширенішою формою продажу банками своїх кредитних вкладень є трансформація неліквідних активів у ліквідні цінні папери – сек'юритизація активів. В процесі сек'юритизації банк продає не самі кредити, а цінні папери, що були випущені під ці кредити. Таким чином банки передають частину своїх майбутніх грошових потоків в обмін на можливість інвестувати отримані кошти в будь-які прибуткові проекти, нейтралізуючи таким чином небезпеку недоінвестування в банківській справі. На Заході сек'юритизація відома як ABS

(від англ. asset-backed securitization, що в перекладі означає «сек'юритизація, забезпечена активами») [42].

Також в західній банківській практиці широкого застосування набув універсальний метод розрахунку обсягу кредит, що дозволяє зменшити кількість та обсяги проблемних кредитів. Зміст даного методу полягає в видачі «...лише частини загальної величини позики, інша ж частина (у процентах до визначеного обсягу кредиту) банком не кредитується, а її сума визначається банком на підставі оцінки ризику конкретної операції» [49].

При оцінці кредитних ризиків по виданих позичках банківські установи використовують кредитний класифікатор, відповідно до якого здійснюється групування кредитів в кредитні класи, а саме: 1) кредит з мінімальним рівнем ризику; 2) кредит із підвищеним рівнем ризику; 3) кредит із граничним ризиком; 4) нетипові кредити (видані як виняток з правила).

Для американських банківських установ предметом детального аналізу виступають чинники, що сформувалися в результаті несприятливих економічних умов незалежних від діяльності банку: недосконалий рівень менеджменту, неадекватний первинний капітал фірми, високий рівень фінансового коефіцієнта і коефіцієнта поточних витрат, високі темпи росту реалізовано: продукції, конкуренція, економічний спай.

Передачу кредитного ризику можна здійснювати різними способами. Зокрема, одним із шляхів зниження рівня кредитних ризиків і підвищення ефективності управління ними є застосування таких фінансових інструментів, як кредитні деривативи, тобто позабіржових похідних інструментів, створених для передачі кредитного ризику від одного суб'єкта до іншого. Основними і найпоширенішими видами кредитних деривативів є кредитні ноти та кредитні свопи. Кредитні деривативи активно використовують в рамках синтетичної сек'юритизації, яка, на відміну від традиційної форми, передбачає продаж ризику, а не всього активу [50].

У цьому аспекті цікавим є досвід зарубіжного банківського сектора із залучення до оцінки крапів ризику незалежних рейтингових агентств. Рейтингове

агентство має у своєму розпаярженні великий об'єм інформації і досвід створення неупереджених оцінок для всіх можливих варіантів ситуацій, у нього відсутня будь-яка зацікавленість, крім формспання достовірної оцінки кредитного ризику бафеку.

В посткризовий період в світовій банківській практиці широкого поширення набуло створення так званого госпітального банку, тобто компанії з управління активами. Загалом термін «госпітальний банк» застосовується для позначення фінансового інституту, який постав з метою переведення до нього проблемних активів. Основна мета функціонування таких банків полягає в тому, що проблемні («токсичні») активи замість того, щоб бути ліквідованими, можуть бути реструктуризовані у спеціальній установі, яка має відповідні фінансові можливості, а отже, може спокійно очікувати закінчення кризи та після відновлення платоспроможності боржників повернути такі активи на ринок за прийнятною ринковою ціною.

Практично з початку 1990-х років "госпітальні" банки, тобто спеціалізовані компанії з управління активами (КУА) або special purpose vehicle (SPV), стали одним із інструментів. Їх основна мета полягає у «викупі в неплатоспроможних банків проблемних кредитів та поновленні платоспроможності цих банків після реалізації зазначених активів за максимально можливою ціною» [11].

Новим напрямом у роботі з проблемними кредитами є створення у банках ситуаційних центрів управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями. Завдання ситуаційного центру – це насамперед чітке регламентування процесу підготовки, розгляду варіантів рішень, їх наукове обґрунтування на етапі підготовки, використання наукових підходів до оцінювання альтернативних варіантів, прогнозування результатів, ризиків упровадження рішень під час врегулювання проблемної заборгованості. Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю кредитними операціями – це автоматизовані робочі місця для фінансових менеджерів і експертів банку, адаптовані для оперативної побудови й апробації сценаріїв (імітаційних моделей), швидкого аналізу та оцінки ситуації з регулювання

проблемної заборгованості на основі використання сучасних методів оброблення й аналізу статистичних даних і знань.

Ситуаційний центр на основі використання сучасної аналітичної техніки, методик, методологій, інформаційних технологій дає змогу створити, реалізувати і забезпечити системність, прогнозування небажаних наслідків рішень, об'єктивну оцінку рівня та факторів ризику під час врегулювання проблемної заборгованості. При цьому забезпечується можливість використання різних каналів зв'язку, комп'ютерних мереж, телекомунікацій, сучасної обчислювальної та інформаційної техніки [36].

Ефективний, сучасний спосіб врегулювання проблемної заборгованості за кредитними операціями - це розроблення та здійснення ситуаційним центром комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення кредитних коштів з метою усунення можливих економічних збитків банку.

Важливим є також здійснення боротьби з проблемними активами на державному рівні.

Швеція була однією з перших країн, хто почав роботу на державному рівні з проблемними активами банків, ще на початку 90-х рр. минулого століття. Для цього були створені дві фінансові компанії з необмеженим фінансуванням. Ці компанії викупували проблемні активи за рахунок держави, якій частково переходили акції банків (часткова націоналізація). Дані компанії працювали з фінансовими активами, тобто виконували функції санаційного банку.

Ефективним методом боротьби з проблемними кредитами в посткризовий період є стрес-тестування.

Стрес-тестування – це «метод кількісної оцінки ризику, що визначає величини неузгодженої позиції, яка наражає комерційний банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішніх факторів-чинників – валютного курсу, процентної ставки тощо» [1]. Поєднання даних величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банківська установа, якщо події будуть розвиватися за закладеними сценарійними припущеннями.

Специфіка методики «стрес-тестування» від МФВ і Світового банку реконструкції та розвитку відбита в назві її основного об'єкта аналізу – подій з низькою ймовірністю й значним впливом. Такі події складно піддаються статистичній оцінці й прогнозуванню, однак їх наслідки під час управління ризиками неможливо ігнорувати. Так, виходячи зі ступеня ймовірності аналізованих подій, методи оцінки ризиків можуть розроблятися у відповідності з ієрархією нижченаведених ймовірностей:

- «аналіз ймовірнісно-невизначених подій;
- аналіз найбільш імовірних подій;
- аналіз помірно-несприятливих подій;
- аналіз надзвичайних подій («виняткових, але можливих»)» [9].

Навесні 2018 року українські банки пройшли стрес-тести, на яких наполягали МФВ і Світовий Банк. Результати цих випробувань не є публічними. Проте відомо, що капітали 61 з 176 банків потрібно збільшити в цілому на 40 млрд. грн.

Проти цього європейські банкіри за результатами оприлюднених стрес-тестів виявили 7 з 91 таких, що не витримали перевірку (тобто було визнано, що банк повинен бути докапіталізований) [50].

Банки тестувались на консолідованій основі, тобто з обліком всіх дочірніх компаній. Стрес-тести проходилися по 2 основним сценаріям: у першому випадку бралися основні прогностичні показники, з огляду на зростання європейської економіки цього року на рівні 1,3 % й 1,6 % в 2019р. Другий сценарій ґрунтувався на негативних прогностичних показниках, зокрема, цього року - продовження стагнації європейської економіки, а в 2019 р. - її падіння на 0,4 %.

Стрес-тестування в ЄС проводиться за дорученням Ради міністрів ЄС з питань економіки й фінансів і координується Європейським комітетом органів банківського нагляду разом з Європейським центральним банком, а також за участю національних наглядових органів і Європейської Комісії, полягає в оцінці загальної стійкості європейського банківського сектора і здатності банків

вирішувати подальші можливі потрясіння від кредитних, ринкових і суспільних ризиків.

Аналіз зарубіжного досвіду розв'язання проблем упитовління кредитним ризиком банків свідчить, що усунення сумнівної заборгованості з балансів комерційних банків – справа складна і потребує виважених підходів. До того ж, досвід ряду країн із пещю економікою (Чехія, Румунія, Угорщина, Польща), що спромоглися суттєво зменшити обсяги безнадійної заборгованості у банкіпському секторі, доводить, що ефективна прапнична реалізація програм із поліпшення якості кредитних вкладень банків відбувалася за значної державної підтаримки.

3.2   Рекомендації щодо вдосконалення методів управління кредитним ризиком державного банку на основі зарубіжного досвіду

Банківська система України переходить на новий етап свого розвитку. Стратегічною метою діяльності банків на цьому етапі є стабілізація та досягнення динамічного зрощаання їх діяльності, що позитивно впливатиме загальний розвиток екапрміки та сприятиме реалізації державної стратегії економічного зрротання. Для досягнення поставленої мети необхідно підвищувати рівень управління банківськими ресурсами та регулювання рівня ризиків у діяльності баншпких установ. Складність процесу регпгювання банківських ризиків пов'язана з їх багатоаспектністю, взаємегтежністю з іншими чинфвиками.

Складність регулювання ризиків у банроькій практиці пов'язана, перш за все, з їх багатоаспектністю, взаємроллежністю та іншими чинниками.

В сучасних умовах розвитку кредитного сектору економіки українські аналітики і безттлньо банкіри змушені виявляти інтерес до зарубіжних методів управління і моделей оцінки кретротного ризику. В цьому важливому аспекті функолшнування банківських установ спадкоємність зарубіжного досвіду має сьогодні піирний інтерес, оскільки власний, іноді гіркий, досвід кредитування

методом проб та помилок дедалі більш відчутно позначається на фінансових перотатах діяльності банків.

Корисною практикою у вітчизняній банківській системі може бути продаж кредитів. Банк на основі оцінки кредитного портфеля, що він здійснив, може передати певну частку наданих кредитів іншим інвесторам. За рахунок цієї операції банк має змогу повернути кошти, що були спрямовані у кредитні вкладення. Процедуру викупу в банків проблемних кредитів можуть здійснювати безпосередньо центральний банк (Чилі, Угорщина, Польща) або Агенція з реструктуризації (Чехія, США, Мексика, Південна Корея) [50].

Державним банківським установам у своїй практиці також потрібно використовувати і такий метод як сек'юритизація кредитів - продаж банками своїх крерооних вкладень. Комерційні банки, в такому випадку, при необхідності утворювали пул однорідних активів, для вирооску забезпечених цим пулом сертифікатів траатри фондами. Здійсрлння даної операції дає можливість для банку вивести частку високлпкових активів з балансу. В залершшості від повноти та вчасності сплати позичальниками цих активів, потік доходів спрямарують до власників даних цінних пафурів. Викорапеання даного методу в умовах становлення вітчизняного ринку іпотечного креирнвання забезпечує можливості держави щодо сприяння його розиттку.

«Одна з основних проблем, яка гальмує розвиток сек'юритизації на вітчизняному ринку сьогодні, - нерозвиненість фінансового законодавства: відсутність правової бази щодо механізму сек'юритизації банківських активів [29].

«Сек'юритизація вимагає високого рівня стандартизації кредитів. Проте, конкуренція змушує українські банки нехтувати стандартами і видавати кредити, керуючись непрямими доказами платоспроможності позичальника, зменшувати вимоги щодо першого внеску тощо. Через те, кредитні портфелі українських банків є різнорідними, що не сприяє поширенню сек'юритизації [29].

Досить корисною практикою, на нашу думку, є створення в Україні спеціасмпх фірм, що за відповідну плату надають необхідну, в тому числі

конпрційну, інформацію. В світовій банківській практиці, наприклад, навідомішим джерелом даних по кредитртьроможність є глобальна мережа «Dun & Bradstreet», що дає можливість отримати інформацію про будь-якукомпанію в будь-якій країні світу та швидко оцімррти наскільки безпечно з нею вести бізнес. Замовниками D & B є 90% підпитрємств, що входять в 1000 найбьблших компаній світу.

У США і Західній Європі при кредитуванні широко використовують скоринг - як один із методів оцінки кредитного ризику - автоматизовані системи на основі математичних і статистичних методів. Початковим матеріалом для скорингу служить різноманітна інформація про минулих клієнтів, на основі якої за допомогою різних статистичних і нестатистичних методів класифікації прогнозують кредитоспроможність майбутніх позичальників. Серед переваг скорингових систем західні банкіри відзначають, насамперед, зниження рівня неповернення кредиту.

У випадку реалізації системи скорингу в Україні традиційно використовують два підходи. Перший - класичний (ретроспективний) скоринг на основі аналізу істоитрих даних із застосуванням сучасних математичних методів, коли такий аналіз дає змогу вибрати значущі поля для анкети позичальника й інші поколики. Другий - це експертний скоринг, коли, наприклад, фахівець задає правила оцінтоння кредитсмароможності, і програма автоматизує цей алгоритм без застосування яких-небудь статистичних методів аналізу істтьичних даних. Сьогодні саме другий варіант найьлшіше використовують не тільки в середніх і малих банках, але і в багатьох велшх. Проте за останні роки помітно актисмпався попит і на перший варіант, оскільки з'явилися невеликі, але все-таки значущі обсяги креитих історій на деяких рийках.

Застосування скорингу має низку переваг: він дає змогу збільшити кредитоний портфель внаслідок зменшення кількості необгрунтованих відмов за кредитними заявками, зменшити рівень неповернень, прискорити процедуру та підвищити точність оцінки позичальника, створити централізовану базу даних позичальників банку, зменшити резерви на можливі втрати за кредитними

зобов'язаннями, швидко та якісно проаналізувати динаміку змін кредитного рахунку індивідуального позичальника та портреля загалом.

Ефективним для вітчизняної банківської системи може бути використання послуг спеціальних колекторних фірм, які займаються проблемними кредитами і є дуже поширеними за кордоном. Вони укладають угоди з банками і працюють із недобросовісними клієнтами. Ці фірми купують у банків проблемні кредити й надалі працюють із боржниками вже за власною методикою. Щоправда, в нас це явище ще не надто поширене, оскільки такі послуги не дуже вигідні для банків (кошують 20-70% боргу), та й це позначається на репутації банку [49].

Та найоптимальнішим, на нашу думку, є створення в Україні так званої «шестерні», системи спеціалізованих кредитних бюро, які відіграють важливу роль у зменшенні ризиків угод. Вивчення світового досвіду показало, що такі бюро створюють для того, щоби кредитор міг отримати інформацію про стан платоспроможності позичальника, порушення з його боку платіжної дисципліни і на її підставі оцінити ступінь ризику майбутньої угоди. Закордонний досвід показує, що розв'язати ці проблеми можна тільки за допомогою кредитних бюро, створених для обміну відомостями про прохачів позик між кредиторами [50].

Заснування бюро допомагає вирішити низку надзвичайно важливих завдань. По-перше, бюро підвищує рівень відомостей банків про потенційних позичальників і дає змогу якомога точнішого прогнозування поворотності позик. По-друге, бюро дає змогу зменшити плату за пошук інформації, яку стягували банки зі своїх клієнтів. По-третє, бюро формує свого роду дисциплінуючий механізм для позичальників. Кожен знає, що у разі невиконання зобов'язань його репутація в очах потенційних кредиторів впаде, відрізаючи його від позикових коштів, або роблячи їх набагато дорожчими. Цей механізм також підвищує стимул позичальника до повернення кредиту, зменшуючи ризик несумлінної поведінки [50].

Кредитні бюро в різних організаційних формах сьогодні діють майже у всіх країнах світу. Країни з ринковою економікою дійшли висновку, що без прозорості та відвертої інформації неможливий ефективний розвиток економіки.

Підтвердженням цьому можуть слугувати дані Центру досліджень у сфері економіки в травні 1999 р. Виділивши низку показників, що характеризують ефективність та обсяги кредитування, і згрупувавши дані 40 країн, фахівці Центру отримали цікаві результати (табл. 3.1).

Як свідчить вітчизняна практика, на даний час жодне із створених кредитних бюро неспроможне надати найголовнішого бажаного для користувача продукту - кредитної історії, що пов'язане з організаційними процесами, а саме - створення бази даних для формування кредитних історій вимагає обробки значного масиву інформації з різних джерел, і не тільки безпосередньо від банків [49].

Таблиця 3.1 - Взаємозв'язок кредитування і обміну інформацією

Показник обміну інформацією	немає	тільки «чорні»	«чорна» і «біла»
Банківські кредити/ ВВП (%)	31,10	67,57	66,42
Резерви на втрати за кредитами/ загальний обсяг кредитів (%)	1,31	0,86	0,81
Кредитний ризик (0-50)	15,2	5,11	7,14

Загалом розвиток ринку бюро кредитних історій в Україні - на шляху становлення, на сьогодні зареєстровано вже п'ять таких структур. Однак з п'яти зареєстрованих бюро в Україні реально діють тільки три - це Українське бюро кредитних історій, Міжнародне бюро кредитних історій та Перше всеукраїнське бюро кредитних історій [44].

Сьогодні в Україні створено умови для функціонування кредитних бюро. Але є певні прогалини в законодавчому забезпеченні цієї сфери діяльності, а саме: не врегульовано питання контролю за повнотою інформації про позичальника, яку надала фінансова установа; не врегульовано питання і щодо меж прав фінансової установи та меж прав позичальника, інформацію про якого можуть

надати й інші установи. Потрібно узгодити національне законодавство з міжнародними стандартами.

Відтак, належно функціонуюче кредитне бюро є ефективним інструментом управління кредитними ризиками, спрощення та прискорення процедури видачі кредитів, а також зниження їхньої вартості для позичальників. Перспективами подальших розробок у даному напрямку є вивчення питання щодо вдосконалення і поліпшення співпраці бюро кредитних історій та банківських установ України, а також визначення подальших шляхів оптимізації їхньої діяльності [4].

В Україні також можливе використання кредитних деривативів як способів мінімізації кредитного ризику. Адже кредитні деривативи як похідні цінні папери нового покоління володіють більш гнучкою структурою і спроможні покривати складніші ринкові ризики, вирішуючи ширше коло задач - від тактичної мінімізації цінових ризиків до стратегічного управління ризиком усього банківського портфеля. Вони були розроблені спеціально для того, щоб банківські установи змогли контролювати величину кредитного ризику, відокремлюючи його від активів, і передавати його стороннім інвесторам, не порушуючи взаємин банку із позичальником [17].

Як і всі похідні фінансові інструменти, кредитні деривативи володіють рядом переваг у порівнянні з базовим активом, надаючи банкам більш широкі можливості у питанні передачі кредитного ризику, аніж це можуть зробити традиційні способи забезпечення повернення кредитів. Саме тому у розвинутих країнах ринок кредитних похідних інструментів є одним із найбільш ліквідних видів ринків і постійно продовжує зростати. Причина цього – бажання банків страхувати кредитні ризики. І якщо спершу кредитні деривативи були створені у рамках банківської діяльності і використовувалися в основному з метою розподілу кредитних ризиків, то нині вони виходять на нові ринки. Кредитні деривативи «...сприяють перетворенню світового кредитного ринку, зміні механізмів встановлення цін, методів купівлі-продажу, управління і структури цього ринку, істотно підвищують ліквідність і прозорість кредитних операцій» [17].

На сьогодні основні чинники і проблеми, що перешкоджають впровадженню кредитних деривативів в Україні, пов'язані із закритістю і непрозорістю позрошльників, концентрацією уваги банківського ризик-менеджменту на окремих кредитах на шкоду управлінню кредитним портфельним ризиком, низьким ступенем розвитку інфрппоури фінансового ринку (бюро кредитних історій, рейтингових агентств), невревсаваністю правового статусу похідних фінансових інструментів, таких як кредитні дерипнтиви. Також в Україні відсутня цілісна нормативна база раиповання похідних фінансових інструментів, в тому числі опефвцій з кредитними дериватами.

Також в Україні потрібно заохочувати створення незалежних рейтингових агентств, що сприятиме змениррю кредитних ризиків банківських установ та сприятиме підвищенню надійності банкрошкої системи. Проте, оскільки в сучасних умовах в Україні відсутня якісна статистична база даних про позичальників, банківські установи змушені викииоовувати лише власні методики оцінки кретрого рифику.

Основними чинниками і проблемами, що перебртджують використання зарубіжних методів мінімізації кредитного ризику в Україні, є економічна і політична нестабільність в країні, проблеми недосконалості законодавства, недостатній розвиток інфрарлшктури, достовірності інформації і брак кваліфікованих кадрів, закритість і непрозорістю позичальників, концентрація уваги банківського ризик-менеджменту на окремих кредитах на шкоду управлінню кредитним порсваьним ризиком. Розв'язання на законодавчому рівні цих проблем допоможе досягти розуміння механізму роботи і створення умов функшотвання нових інструментів управління кредитним ризиком, що сприятиме в подуваоому використанню державними банлшокими установами ефективних методів мінімізації кредфмиого ризику.

Висновки до розділу 3

Отже, використання досвіду іноземних банків має бути обов'язковою умовою формування і вдосконалення банківської системи України. Звичайно, що банківські установи висипнвинених країн світу працюють в інших економічних умовах, проте методи їх роботи можуть бути адаптовані до роботи і в нашій дсваві.

Використання світового досвіду дозволить вітчизняним банківським установам уникнути помилок в оцінці та управлінні кредитним ризиком, сприятиме створенню умов для фуногнування таких організаційних структур як кредитні бюро, рейтингові агентства, що сприятиме оптимізації системи управління, стимулює інвесторів до розподілу банківських ризиків та дозволить одержувати їм значний причсток. В світовій банківській практиці, методи оцінки кредитного ризику умовно поділяються на дві групи: клатогкаційні та методи комплшого аналізу. Найпошииприми методами, що використовуються іноземними банкамиє методи засновані на бально-рейтинговій оцінці.

Ефективним інструментом управління ризиками є сучасні системи кредитного скорингу, орієсьоні на вітчикаяні умови. Зарубіжні банківські установи для побудови скорингових моделей заслшовують різні класифікаційні методи, зокрема: статистичні методи, що ґрунтуються на дисклшаційному аналізі, лінійне програмування, нейронні мережі, генирчні алгоритми, метод найбгочих сусідів та ін.

В Англії оцінку можливого ризику неплатежу по кредиту клірингові банківські установи здійснюють викотогвуючи методики PARSEL і CAMPARI. Американські банківські установи для здійснення оцінки позичрників викпшлюють «правило 6С».

Французькі банки для фінансово-економічної оцінки піоглемства на предмет кредитування використовують такі показники як: трудові, економічні, виробничі, фінансові ресурси, економічне середовище підпмамства.

В Німеччині банківські установи використовують методику кредитного рейтингу, що включає оцінку рт фірми та гарантій, які вона надає.

Вище розглянуті методи базуються на бальній оцінці потенційного позьольника за кожним критерієм олшнки. Дані критерії є строго індивідуальними для кожного банку та базуються на його практичному досвіді та періодично переаються. На основі накопиченої статистики визначаються допустимі та оптимальні значення за окремими еконотрими покаотками.

Широкого використання в зарубіжній банківській практиці набув такий метод мінімізації кредьоого ризику як сек'юритизація аквсвів. В процесі сек'юритизації банк продає не самі кредити, а цінні папери, що були випущення під ці кредит, таким чином передаючи частину своїх прибутків в обмін на мипвість інвестувати.

Основними проьомами, що гальмують впровадження зарубіжних методів мінімізації кредитного ризику в Україні є недосконалість законодавчої бази, закритість і непрозорість позлгльників, концентрація уваги банківського ризик-менеджменту на окремих кредитах на шкоду управлінню кредитним портфельним ризиком, низький ступень розвитку інфрьюоуктури фінансового ринку (бюро кредитних історій, рейтингових агентств), неврегланістю правового статусу похідних фітрсових інструментів, таких як кредитні деривативи.

Використання досвіду іноземних банків з відповідним їх пристосуванням до українських умов, дозволить державним банквсим установам уникнути помилок в оцінці й нрредитним ризиком, створить умови для форльння нових організаційних структур (кредитних бюро, рейтингових агентств), які сприятиме оптимізації упрнаня системою кредитних ризиків, буде стиитювати інвесторів розділяти банвські ризики і, разом з тим, дозволить одержувати їм знатий прибуток.

ВИСНОВКИ

Дослідження системи управління кредитним ризиком банківських установ України дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру.

1. Кредитний ризик займає найбільшу частину в сукупності банківських ризиків, з якими стикається банківські установи в процесі своєї діяльності на ринку. В процесі визначення економічної сутності поняття кредитного ризику з'ясовано, що це невизначеність, що передбачає існування альтернатив і необхідність вибору, а також загроз втрат в частині прибутку в результаті несплати позичальником суми наданої позики та процентів за користування нею через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання виконати умови фінансової угоди.

2. Для успішного кредитування, забезпечення повернення наданих позик та підвищення дохідності кредитних операцій банки повинні проводити ефективну та гнучку систему управління. У процесі управління кредитною діяльністю банку об'єктами є не лише кожна окрема кредитна операція, а й сукупність усіх наданих банком кредитів з їх взаємовпливом і взаємозалежністю.

3. Сучасні питання управління кредитними ризиками мають розглядатися в просторі стратегічного управління, при якому ризикові кредитні стратегії повинні бути домінуючими. Для ефективного функціонування банку необхідно застосовувати відповідну стратегію, враховуючи індивідуальні особливості банку і швидко змінність факторів навколишнього середовища.

4. Управління кредитними ризиками у вітчизняних комерційних банках передбачає:

- визначення рівня толерантності банків до кредитних ризиків шляхом установлення різноманітних лімітів, упровадження процедур і регламентів як на операційному, так і портфельному рівнях;

- дотримання регулятивних вимог до нормативів кредитного ризику, встановлених НБУ, та інших обмежень;
- запровадження єдиної методології виявлення (ідентифікації) та оцінювання (вимірювання) кредитних ризиків при проведенні банком кредитних (активних) операцій; налагодження ефективної системи підтримки і прийняття управлінських рішень, включаючи моніторинг і контроль кредитних ризиків;
- розмежування функцій, повноважень та відповідальності спостережної ради, правління, кредитних комітетів відповідного рівня і спеціальних підрозділів банку в процесі управління кредитними ризиками; досягнення чіткого розподілу функцій і повноважень між фронт-офісом, що ініціює бізнес- угоду, мідл-офісом, що здійснює незалежний аналіз і контроль умов такої угоди, і бек-офісом, що відповідає за операційне супроводження затвердженої та укладеної угоди;
- ефективну взаємодію підрозділів банку на всіх організаційних рівнях у процесі управління кредитними ризиками.

5. Під інструментами управління кредитним ризиком потрібно розуміти підходи, процеси, заходи управління кредитними ризиками, які дають змогу певною мірою визначати можливість настання ризикованих подій для кредитної діяльності банку і домагатися зниження ступеня кредитного ризику до допустимих меж. Основними внутрішніми інструментами управління ризиком кредитного портфеля банку є дотримання встановлених нормативів і лімітування, диверсифікація, концентрація і створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків, а останнім часом – сек'юритизація.

6. Для мінімізації кредитного ризику банк може здійснювати безліч заходів (що спричиняють різні зміни), поєднувати їх, забезпечуючи найоптимальніший вплив на ризик, що зумовлює використання, крім внутрішніх інструментів, їх різновидів – фінансових інструментів управління кредитними ризиками. Головним завданням виконання фінансових інструментів управління кредитними ризиками банку є визначення ступеня допустимості кредитного ризику й прийняття практичного рішення, що спрямоване на розроблення заходів, які дають змогу зменшити вірогідність втрат.

7. В Україні потрібно продовжувати роботу з мінімізації кредитного ризику як на рівні комерційних банків, так і на законодавчому рівні. Зокрема необхідні подальші дослідження щодо застосування комплексних систем кредитного ризик-менеджменту, які є життєво важливим елементом управління комерційними банками. На макроекономічному рівні з метою стабілізації економічної ситуації можна запропонувати створити Резервну систему України при НБУ, основною метою функціонування якої буде запобігання виникненню криз у банківській системі. Такий державний фонд також сприятиме зростанню довіри населення України до банківських установ.

8. Зростання ризикованості банківської діяльності потребує збільшення капіталу, оптимальної диверсифікації та посиленого регулювання з боку державних органів.

9. Також необхідним є створення державної програми удосконалення системи банківського кредитування.

10. Враховуючи досвід вітчизняної практики, а також міжнародний досвід організації кредитних відносин, є доцільним запровадити в Україні єдину систему оцінювання та управління кредитним ризиком з метою мінімізації ризиків через перехід до світових новітніх нормативів – міжнародних стандартів вимог до банківської системи «Базель». І, безумовно, до головних напрямів мінімізації кредитних ризиків у банках належить упровадження новітніх інформаційних технологій управління кредитними ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів 2011-2022 років за показниками фінансової звітності і згрупованими балансовими залишками банків. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208
2. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp>.
3. Варцаба В. І. Індекс фінансового стресу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2019. С. 238–241. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/107.pdf
4. Далгич К. В. Оцінка рівня інституційного розвитку банківської системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 19. Ч. 1. С. 113–119.
5. Дятлова Ю. В. Банківський сектор в умовах конкуренції з іноземним капіталом: систематизація досвіду країн і тенденції. *Економічний простір*. 2018. № 140. С 5–13.
6. Дятлова Ю. В. Банківський сектор економіки країни: рівні формування конкурентоспроможності. *Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (4-5 жовт. 2018 р., м. Маріуполь). Маріуполь: Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2018. С. 64–67.
7. Дятлова Ю. В. Інтернаціоналізація, інтеграція та інтерналізація в банківському секторі: теоретико-методологічні аспекти в контексті глобальної конкуренції. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2018. № 6 (105). С. 145–151.
8. Дятлова Ю. В. Конкурентоспроможність банківської системи: наукові погляди та практична реалізація. *Фінансові дослідження: електронне наукове*

фахове видання. 2018. № 2. URL: <https://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=contextview&l=ua&id=15>.

9. Дятлова Ю. В. Концепція конкурентної інтерналізації в банківському секторі: еволюція теорій і наукові положення. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1 (17). С. 219–227.

10. Дятлова Ю. В. Механізм банківського кредитування інновацій у реальному секторі економіки. *Актуальні проблеми економіки та управління: зовнішньоекономічні, інноваційні та фінансові аспекти: зб. наук. праць за матеріалами круглого столу* (22 трав. 2019 р., м. Маріуполь). Маріуполь: ДонДУУ, 2019. С. 87–94.

11. Дятлова Ю. В. Механізм розвитку банківського сектору України в умовах конкурентної інтерналізації: методологічний підхід до формування. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. Маріуполь: ДонДУУ, 2019. Т. XX. Вип. 311. С. 255–264.

12. Дятлова Ю. В. Механізми розвитку та безпеки банківського кредитування: досвід країн ЄС та сучасні реалії. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2 (35). С. 51–57.

13. Дятлова Ю. В. Розвиток банківського сектору України: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: Видавництво «НТМТ», 2019. 371 с.

14. Дятлова Ю. В. Розвиток інструментів валютного регулювання в форматі лібералізації та фінансової стійкості. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. Т. XIX. Вип. 308. Маріуполь, ДонДУУ, 2018. С. 118–126.

15. Звіт про фінансову стабільність: Національний банк України. 2016. Вип. 2. 66 с. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104>.

16. Звіт про фінансову стабільність: Національний банк України. 2018 р. 50 с. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=226276F5777AF6A0823E665AAD753628?id=83816603>.

17. Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575.

18. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

19. Колодізев О. М., Плєскун І. В. Систематизація практичних рекомендацій щодо пошуку моделей оцінки, контролю та ефективного управління ризиками для забезпечення протидії легалізації «брудних коштів». *Управління стійким розвитком економіки: теоретичні і практичні аспекти*: монографія / за ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. Харків: Вид-во Іванченка І. С., 2018. С. 264-278.

20. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 р. № 391. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>.

21. Кредитування МВФ. Інформаційна довідка URL: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/rus/howlendr.pdf>.

22. Критерії розподілу банків на окремі групи: Рішення Правління НБУ від 10.02.2017 р. № 76-рш. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43805377&cat_id=55838.

23. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060665-07>.

24. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

25. Механізм розширеного фінансування. Сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>.

26. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9. Фінансові інструменти. URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf

27. Огляд банківського сектору 2022: Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88238661>.

28. Основні показники діяльності банків України: Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.

29. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

30. Показники банківської системи. URL: bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.

31. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Постанова Правління Національного банку України від 11.06.2018 р. № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18>.

32. Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій: Постанова Правління НБУ від 17.07.2001 р. № 275 зі змінами внесеними Постановою НБУ від 25.09.2006 р. № 374. *Офіційний вісник України*. 2001. № 34. Ст. 1601.

33. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.93 № 3660-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 50. Ст. 472 (у редакції від 02.08.2017 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

34. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 р. № 2121-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 5-6, ст. 30 (у редакції закону № 2621-VIII від 22.11.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

35. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 30. Ст. 239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.

36. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення кредитування: Закон України від 03.07.2018 р. № 2478-VIII.

Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 46. Ст. 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2478-19>.

37. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова правління НБУ від 12.05.2015 р. № 312. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0312500-15>.

38. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.96 р. № 237/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 36. Ст. 164 (у редакції від 03.03.2016 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр>.

39. Про захист економічної конкуренції: Закон України № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 12. Ст. 64 (у редакції від 18.01.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

40. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 47. Ст. 646 (у редакції від 06.11.2014 р.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

41. Про Національний банк України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 29. ст. 238 (у редакції 2473-VIII від 07.02.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

42. Про Раду з фінансової стабільності: Указ Президента України від 24.03.2015 р. № 170/2015. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/170/2015>.

43. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 86/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 18. Ст. 78 (у редакції від 07.02.2019 р., підстава – 2473-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.

44. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-р>.

45. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. *Відомості Верховної Ради*

України (ВВР). 2002. № 1. Ст. 1. (у редакції від 07.02.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

46. Рейтинг Fortune Global 500 у 2022 р. URL: <https://fortune.com/global500/2022>.

47. Рекова Н. Ю., Дятлова Ю. В. Розвиток кредитування реального сектору економіки: фокус на АПК як пріоритетну галузь. *Фінансовий простір: електронне наукове фахове видання*. 2019. № 1 (33). С. 8-17. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/672>.

48. Річний звіт МВФ 2018 URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2018/eng/assets/pdf/imf-annual-report-2018-ru.pdf>.

49. Стратегія макропруденційної політики НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83019081>.

50. Хоружий С. Класифікація моделей регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ. *Економічний аналіз*. 2019. Том 29, № 1. С. 101–107.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Обсяг та структура кредитування банками юридичних осіб за видами валют

на кінець року

Банки	2021 р.			2022 р.		
	Обсяг кредитів, тис. грн.	Частка кредитів в національній валюті, %	Частка кредитів в іноземній валюті, %	Обсяг кредитів, тис. грн.	Частка кредитів в національній валюті, %	Частка кредитів в іноземній валюті, %
Усього банківський сектор, в тому числі	892742395	52,18	47,82	958327239	51,23	48,77
Банки з державною часткою						
АТ "Укресімбанк"	114336413	21,81	78,19	139070441	25,25	74,75
АТ "Ощадбанк"	120274602	46,76	53,24	136353731	40,49	59,51
ПАТ КБ "Приватбанк"	211938664	83,55	16,45	224095175	80,01	19,99
АБ "Укргазбанк"	36507232	53,94	46,06	44833413	56,50	43,50
Банки іноземних банківських груп						
ПАТ "Укрсоцбанк"	16669243	45,18	54,82	11788212	44,36	55,64
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	35775219	77,25	22,75	43890344	71,57	28,43
ПАТ "Кредобанк"	4987167	60,99	39,01	5800536	61,03	38,97
АТ "УкрСиббанк"	20215848	78,73	21,27	23038598	72,81	27,19
Банки з приватним капіталом						
ПАТ "ПУМБ"	25402764	46,06	53,94	25067031	41,19	58,81
ПАТ "Південний"	17183407	35,59	64,41	17126257	45,47	54,53
АТ "Гаскомбанк"	10740473	48,35	51,65	12127909	46,49	53,51
ПАТ "А-Банк"	155845	59,77	40,23	143783	19,71	80,29
ПАТ "Банк Кредит Дніпро"	5836889	25,39	74,61	6040381	32,83	67,17

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1 - Непрацюючі кредити за суб'єктами кредитування

станом на 01.01.2022 р.

Суб'єкти кредитування	Кредити, усього	в тому числі	
		в національній валюті	в іноземній валюті
Кредити корпоративному сектору, млн. грн.	892900	465842	427058
непрацюючі кредити, млн. грн.	500263	265284	234979
частка непрацюючих кредитів, %	56,03	56,95	55,02
Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями), млн. грн.	174448	105836	68612
непрацюючі кредити, млн. грн.	93353	27774	65580
частка непрацюючих кредитів, %	53,51	26,24	95,58
Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків), млн. грн.	22046	2538	19508
непрацюючі кредити, млн. грн.	1372	917	455
частка непрацюючих кредитів, %	6,22	36,12	2,33
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування, млн. грн.	1519	1519	0
непрацюючі кредити, млн. грн.	10	10	0
частка непрацюючих кредитів, %	0,69	0,69	0,00
Всі кредити	1090914	575736	515178

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 - Структура непрацюючих кредитів за групами банків

станом на 01.01.2022 р.

Групи банків	Кредити , усього	в тому числі	
		в національній валюті	в іноземній валюті
Всі кредити	1090914	575736	515178
Непрацюючі кредити,	594999	293985	301014
у т.ч. банки:			
з державною часткою, з них	397563	239914	157649
ПАТ КБ «Приватбанк»	236211	187917	48294
з державною часткою крім ПАТ КБ «Приватбанк»	161352	51997	109355
іноземних банківських груп	156834	33383	123451
з приватним капіталом	30169	13 424	16744
Неплатоспроможні	10433	7 264	3169
Частка непрацюючих кредитів, %	54,54	51,06	58,43
у т.ч. банки:			
з державною часткою, з них	71,12	72,17	69,59
ПАТ КБ «Приватбанк»	87,64	85,11	99,09
з державною часткою крім ПАТ КБ «Приватбанк»	55,75	46,58	61,50
іноземних банківських груп	41,01	21,01	55,24
з приватним капіталом	24,08	20,79	27,59
Неплатоспроможні	43,02	36,67	71,31

ДОДАТОК Г

Таблиця Г.1 – Дотримання економічних нормативів по системі банків України за 2016-2022 рр.

Найменування нормативу	Критичне значення, встановлене НБУ	Роки						
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Регулятивний капітал (Н1)	не менше 500 млн грн.	178908,9	204975,9	188948,9	129816,9	109653,6	115817,6	126116,7
Норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2)	не менше 10 %	18,06	18,26	15,6	12,31	12,69	16,10	16,18
Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3)	не менше 9 %	14,89	13,98	11,21	-	-	-	10,43
Норматив миттєвої ліквідності (Н4)	не менше 20 %	69,26	56,99	57,13	78,73	60,79	55,55	68,66
Норматив поточної ліквідності (Н5)	не менше 40 %	79,09	80,86	79,91	79,98	102,14	108,08	99,12
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	не менше 60 %	90,28	89,11	86,14	92,87	92,09	98,37	93,52
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	не більше 25 %	22,1	22,33	22,01	22,78	21,48	20,29	19,83
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	не більше 800%	172,91	172,05	250,04	364,14	308,27	208,31	176,23
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)	не більше 25 %	-	-	-	31,19	36,72	17,89	10,41
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	не більше 5 %	0,37	0,36	0,13	з 01.07.2015р. не розраховується			
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)	не більше 30 %	2,41	1,63	1,37	з 01.07.2015 р. не розраховується			
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	не більше 15 %	0,09	0,04	0,01	0,002	0,001	0,0001	0,0009
Норматив загальної суми інвестування (Н12)	не більше 60 %	3,48	3,15	2,97	1,1	0,6	0,22	0,15

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1 – Ринкова частка за корпоративними кредитами

у відсотках

Банк	09.2020	12.2021 р.	03.2022 р.
Державні банки			
АТ «ОЩАДБАНК»	11,95	12,94	13,40
АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	2,33	2,72	3,00
АТ «УКРЕКСІМБАНК»	15,41	15,06	15,10
АБ «УКРГАЗБАНК»	7,44	8,85	8,37
Банки іноземних банківських груп			
АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ»	9,03	8,92	8,89
АТ «УКРСИББАНК»	4,34	4,54	4,01
АТ «ОТП БАНК»	3,25	3,30	3,60
АТ «ПРОКРЕДИТ БАНК»	3,55	3,43	3,62
Банки з вітчизняним капіталом			
АТ «ПУМБ»	4,03	3,94	4,16
АТ «ТАСКОМБАНК»	2,21	2,37	2,40
АТ «УНІВЕРСАЛ БАНК»	0,26	0,24	0,22
АТ «А – БАНК»	0,03	0,03	0,03